





8724



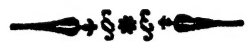


శ్రీ రస్తు.

“ విస్తృతకవులు ”

3 వ - సుపుటము.

భద్ర భూపాల ప్రణీత మగు



నీతిశాస్త్రముక్తావళి.

ఇది

శ్రీ స నై రాజా రామేశ్వర రావు

బహిరీబల్వంతుమహాభూపాల్ బహద్దర్ గారి

యాజ్ఞానుసారముగా

మా - రామకృష్ణకవి ఎం - ఏ గారిచే

బహిష్కరింపఁబడి



వ న ప ర్తి

బ్రహ్మవిద్యావిలాసము ద్రాక్షరకాలలా

ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడినది.



౧౯౧౦



## ప్రీతిక.

ఈచిన్నగ్రంథమును రచించిన వి యెడైన యనులోకనామము గల భద్రాద్రిభూష్టాండు. ఇతడు సూర్యవంశపుక్షత్రియుఁడు; విష్ణుభక్తుఁడు. ఇతనికి నన్ననగంధవారణం డనియు రాజరాజమనోజుఁ డనియు సుదారత్నకోచనుఁ డనియు దశదిశాభరణాంకుఁ డనియు నరేంద్రచక్రరాజు నుండునియు రాజార్హచిహ్నములును గవిబ్రహ్మ యనుకవిత్యచిరుదమును గలవు.

ఇక్కవి చోళరాజులలోఁ జేరినవాఁడు. ఈ చోళవంశస్థులు కర్ణాటాంధ్రద్రివిశదేశములఁ బాలించి మూఁడు తెగలరాజు లయిరి. వీరిలో ద్రవిడదేశమును బరిపాలించినచోళరాజులు మొదటఁ గావేరీతీరమున శ్రీరంగనమీపమున నుండు “ కోడి ” యను నుపనామము గలయొర యూరుపురము రాజధానిగాను విదవఁ గాంచీపురము ముఖ్యపట్టణము గాను రాజ్యము చేసిరి. వీరిలోఁ బ్రఖ్యాతు లగువారు పరాంతకుఁడు, రాజకేసరి, కులొత్తుంగచోళుఁడు, రాజేంద్రచోళుఁడు, విక్రమచోళుఁడు మొదలగువారు. వీరు ద్రవిళరాజ్యమును జయింపక పూర్వ యాంధ్రచోళు లచ్చటఁ బరిపాలించుచుండిరి. వారలలో నొకఁడగు నన్నచోళుఁడను కవిరాజశిఖామణి యాంధ్రకవిత్యమున మిన్నయై యనేకకావ్యముల రచించెను. ఈయాంధ్రచోళులు పరాంతకునిధాటి కోర్వోయు త్తరముగా నొదిగిరి. ఇతఁ గర్ణాటచోళులు కందూరు, పర్ధమానపురము, గండికోట, పుంగనూరు మొదలగు ప్రదేశములలోఁ బెక్కు తెగలుగాఁ బరిపాలించిరి. ఈపురములన్నియు నిపుడు నైజాము రాజ్యమునందును నాంధ్రదేశమునందే యుండుటవలన వీరిం గర్ణాటచోళులఁగాఁ గొందఱు గ్రహింపఁజాలరు. మొదటఁ గర్ణాటదేశ మెంతవఱకు వ్యాపించెనో యాంధ్రదేశమునెల్ల లేనో యిప్పుడెట్లు భేదిచెనో యెఱుంగవలయును. ఇప్పుడాంధ్రదేశములోఁ జాల



భాగము పశ్చిమదక్షిణభాగములు పూర్వము కర్ణాట ప్రవిశరాజ్యముల లోఁ గలసియే యుండెను. ఆంధ్రులే దక్షిణపశ్చిమములఁ జయించుచు నాంధ్రభాషాభివృద్ధిచేయు చుండినందున దాని నాంధ్రదేశముగా గ్రహించుచున్నాము.

కర్ణాటచోళులలోఁ గందూరియుదయచోళుఁ డుదయాదిత్యాలంకారమును, సర్ధిమానపురరాజగుగోవింద్రుఁడు గోవింద్రఛంద మనునుత్తిమ గండఛందమును విరచించిరి. తరువాత నాంధ్రదేశపుఁ జోళులు జయంతి, తనదుపురము, విజయవాటి, మొదలగునవి ముఖ్యపురములు గాఁ జూపించిరి. ఆంధ్రచోళులలో వెలవాటిచోళుఁడు తనగు పురమున రాజ్యముసేయుచు నవధానభారతి యను కవివలనఁ గొన్ని కావ్యములు రచింపించినట్లు తోచుచున్నది. ఈ చోళవంశము లోనివాడే నెల్లూరిమనుమసిద్ధియు. ఈ మూఁడుతెగలలోఁ గర్ణాటాంధ్రచోళుల నోరుగంటిరుద్రదేవాదులు జయించి వారిరాజ్యమును నామావళిప్రము చేసిరి. ద్రవిడచోళులును బాశ్చాత్యచాళుక్యు పాండ్యయాదవాదులచే నోడింపఁబడిరి. బద్దెనృపాలుఁ డాంధ్రచోళులలోఁ జేరి జయంతిలో రాజ్యముసేయుచుండె నని కొన్ని యాధారముల వలనఁ దోచుచున్నదిగాని యొకానొకశాసనములో “ కృష్ణవేణాన దీతీరదక్షిణ పట్నహస్రవిషయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణరత్నాకర వేంగిచాళుక్య మూలస్తంభరపువలిరకుంభికుంభ బల యాంగనాగృహతోరణ నన్ననాంధవారణ నామాదిప్రశస్తిసహితం శ్రీమహామండలేశ్వర బద్ధిచోళనరేంద్ర ” అనియున్నది. ఈశాసనము పాశ్చాత్యచాళుక్యుడగు భువనై కమల్లునికాలములోనిది కావున సీతఁడు క్రీ-శ-౧౦౭౦ లో నుండెనని యూహింపవచ్చును. అయిన నట్టివిరుడులు గల వాడు కేవలసామంతరాజు లేక స్వతంత్రుడా యని

సంఘటింపవలసియున్నది. ఈశాసనము చెన్నపట్టణపు శైలిలోని చరిత్రములలోనిది గావున నమృతమైనది కాదు. అవి యింక నసంశోధితములు. బెజవాడలో “ బొద్దన నారాయణ చోళుని శాసనము ౧౧౫౦ క్రీ-శకమున నొకటిగలదు. నారాయణుని తండ్రియగు బొద్దనయే బద్దన యేమో యని సంఘటింపవలసియున్నది. ఈ కవిని మనకు లభించిన గ్రంథములలో మొదట బెద్దనకవి యొరుగంటి రుద్రదేవుడు. ఇతనికి నూటయఱవదిసంవత్సరములు తరువాత నున్న బంధువు కుమారరుద్రదేవుడను పేర నభినవగాణభట్టను విఖ్యాతితో రామాయణమున నయోధ్యాకాండమును దనింగించెను. రుద్రదేవుడు క్రీ. శ. ౧౧౩౦ మొదలు రాజ్యము చేసినందున బద్దన తత్కూర్వ డనియే యిప్పటికి నూహింపవలసియున్నది. రుద్రదేవుడు ౧౧౫౫ వఱకున్నట్లు పిల్లలమట్టి శాసనములలో గలను. గణపతి రాజ్యారంభము ౧౧౫౫ అయినందునను మహాదేవుడుకూడఁ గొంత కాలము రాజ్యము చేసినట్లు బూదుపూరి శాసనముగలను గాన రుద్రదేవుడు ౧౧౫౬ ప్రాంతములకే చనిపోయి యుండును. అయిన నిప్పటికి నాకుఁ జాల గావ్యములు లభింపనందున నిక్కవిదేశకాలాదిక విషయ మనిశ్చితపదార్థమని విరమించుచున్నాను.

ఈచిన్నకృతిలో గవి దన్ను దానె సంబోధించుకొనుచున్నాడు. ఈ మర్యాద కర్ణాటభాషలో గలదు. తెనుఁగున వేమన్నశతకము కవి చాడప్పశతకములలోను నిట్టివాడుక కలదు. కొన్నియెడల సంబుద్ధి వాచకములలో నన్నచోడనరేంద్రా యనియుఁ గొమరరభీమా యనియు నున్నది. ఇతనిదిరుదమగు “ నన్ననగంధవారణ ” యనుదానిలో నన్ననశబ్దమును నన్నచోడనరేంద్ర యనుటలో నన్నశబ్దముఁ జూడఁగా నితని మొదటిపేరు పెద్దలపేరుగానన్నడని తోచుచున్నది.

అహవమల్లుండను చాళుక్యచక్రవర్తికి నమ్మన గంధవారణుడనియు  
 గన్నచోళునకు మల్లన గంధవారణుడనియు బిరుదిములు గలుగుట  
 చూడఁగా నివియే జన్మనామములలో లేక తిల్లిదండ్రులు గారాము  
 గాఁ బెట్టిననామములో తెలియరాదు. కుమారసంభవమును రచిం  
 చిన వాఁడు నన్నెచోళుఁడు. అతఁడు శివభక్తుఁడు. భద్రభూపతి  
 “లక్ష్మీవల్లభ పాదిపద్మరాధకుడు” కావున నిష్ఠలే నొక్కఁడే యగు  
 టకు వీలుపడదు. బద్దెన నన్నెచోళునిపంశ్యుడో యేమో. నా  
 పీఠముల శోధింపఁగా నైదుగురు నన్నెచోళులు గలరని తెలిసినది.  
 పరాంతకునకుఁ బూర్వ మొరయుూరు రాజ్య మేలినవారిలో నన్నె  
 చోళుఁడు జంగమ మల్లికార్జునునికాలమునంగున్నవాఁడు ప్రభముఁడు.  
 ఇతఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడయ్యెననియు యుద్ధమున మృతుఁడయ్యెననియు  
 జంగమమల్లికార్జునచరిత్రమున గలను. ఇతఁడే కుంభకోణమున మల్లి  
 కార్జునమతమును శ్రీరంగమున నొకమండపమును గట్టె నని యూహిం  
 పవలసియున్నది. శ్రీరంగక్షేత్రచరిత్రమున నందచోళుఁడు మండ  
 పము కట్టెనని యున్నది. ఒకవేళ నది ప్రమాదపతితమో యని  
 సందేహింపవలసియున్నది. నందచోళుఁడెవ్వఁ డచ్చట రాజ్యము  
 చేసినట్లు గానరాదు. రెండవవాఁ డీబద్దెననన్నెచోళుఁడు. మూడవ  
 వాఁడు త్రిభువనమల్లునికుమారుడగు నన్నెచోళుఁడు. నాల్గవవాఁడు  
 కమ్మనాటి చోడబల్లికిఁ బ్రపితామహుఁడు. ఐదవవాఁడు పొత్తపి  
 మల్లిదేవున కై దవతాతయగు నన్నెచోళుఁడు. జంగమమల్లికార్జునుఁ  
 డును నతనిగురు నగుతపోరాశియు శ్రీశైలపశ్చిమద్వార మగు  
 నలంపురి నధిష్ఠానము నెంది కాలాముఖ మనుకై వసమయమును వ్యా  
 పింపఁజేయుచు దక్షిణదేశమునఁ జోళరాజుల యాశ్రయము చెందిరి.  
 పుదుకొటలోనికదంబలూరి శాసనమున నీమల్లికార్జునునకు విక్రమ  
 కేసరి యనుచోళరాజు దానము లిచ్చిన ట్లున్నది. పండితారాధ్యుఁ

డనుపేరు గలజంగమమల్లికార్జునుడు వెలనాటిచోరుని నాశ్రయించి తుట్టతుపళ్ళ రాజనిగృహీతుడై కిన్నులు పోగొట్టుకొని శీతలమునం దపోనిష్ఠుడై యూర్ధ్వనేత్రము వడసి యవ్యయపదమును బొందెను. ఈపండితారాధ్యునిశిష్యుడే పాల్కురికి సోమనాథుడు, రుద్రదేవుని యాస్థానమువాడు. వీరిరువురిలో మొనిటిమల్లికార్జునుడు బహు చర్యము పూనినవాడు. కాళాముఖగురువులు బహుచారులు.

బద్దెనకొత్తిలోనిపద్యము లనేకలాశ్రితులు బుదాహరించిరి. వారూ కవిపేరు చెప్పక యుదాహరించినందున బద్యములు మాత్రమే చూచి యవి యెచ్చటివో యని యుపేక్షించుచుంటిని, గంభమంత యు నామూలము లభింపఁగా నెవ్వరెవ్వరు దీని జదివిలో కొంత తెలిసి నది. ఆదిలో నీతిసారమును గంభమున నితఁడు పూర్వోక్తవిగా స్తు తింపఁబడెను. పిడిప మడికిసింగన్న చే గచింపఁబడిన నలనీతిపద్యమున నితనిపద్యములు సుమారు ౨౦ ఉదాహరింపఁబడినవి. తరువాత నళి యరామరాయలముత్రాత కంకిత మీయఁబడిన శ్రీగరచ్ఛండుమునంగును గవిసంతినియందును రత్నాకరమునందును, వేంకటవిలక్షణశిరోమణి లోను వీనిపద్యము బుదాహరణము లైనవి. పెగ్రంభములలో నీతి సారము రుద్రదేవుడు సంస్కృతాంగములలో రచించెను. మడి కిసింగన యెట్టి పెగ్గడకాలమువాడు. అప్పటి కీ నీతి చాల బ్రఖ్యాత మైనది. దీనిలో గగ పద్ధతులుగా రాజనీతి చెప్పబడినది. ఇతఁడే సుమతిశతకమును రచించె నని ప్రథమపద్యము జూచి నఁ దోచునుగాని యీపద్యము నాకులభించినయెదుప్రశులలో నొ క్కదానిలోమాత్రమే యున్నది. రెండుప్రతులలో నాద్యంతములు లేవు. ఒక్కటి యేకాశ్వాసరూపముగాను జెన్నపురి భండార గార ప్రతి యాశ్వాసత్రయరూపముగా నున్నది. సుమతిశతకమునకును దీనికిని భాకభేదము గానవచ్చుచున్నది. జాతీయవాచకములలో

భేద మగపడును. సుమతిశతకము రచించినవాఁడు భీమకవి యనులోకప్రవాదమే కాక సుమతిశతకపుఁ దాళప్రములలోఁ బ్రథమపద్యము భీమనచేరితోనుండ నేను జూచియున్నాఁడను. ఇతఁడు వేములవాడభీమకవియూ లేక పైదలువాడభీమకవియూ? న్యసింహపురాణ కర్తమాత్రము దాక్షరామవేశ్యలకు వర్ణించినందున వేములవాడభీమకవి యనియే తోచుచున్నది. కొందఱు వేములవాడ యనునది నైజామురాజ్యములో గోదావరీతీరమున నున్న లేములవాడ యనియు రాజేశ్వరస్వామి భిక్షుఁడనియు “లేములవాడ భీముఁడనలీలగ” “లేములవాడభీమ భలిరే కవికేళిర సార్వభౌమ నీ వేమని యానతిచ్చితివి” ఇత్యాది చాటుపులవలన నిరూపించుచున్నారు. ఈరెండు పద్యముల రలాభేదయతిక్రింద వేంకటకవి సూచించెను. కవిలోకబ్రహ్మ యరుణాచల పురాణములో నన్నయతిక్కనలఁగొలిచి “వాఙ్మతోషితంక్షవాటిమహాస్థానభీము వేములవాడభీముఁ దలచి” యనుటచే దాక్షవాటివాఁడనియే యూహించెదను. కవిరాక్షసుఁ డనువేటొకకవి భీమేశ్వరున కంకితముగా లక్ష్మీనారాయణవిలాసమును రచించెనట. కావున నప్పకవి కవి రాక్షసుఁ డన్నది భీముకవికే యన్వయించినను గవిరాక్షసునియునికి యతనికిఁ దెలియదు. కావున సుమతిశతక మెవ్వరు రచించిరో గుఱ్ఱిఱుంగవలయును. నీతులు బద్దెననీతులవలె నున్నవి కాని శైలిమాత్రము భేదముగానున్నది. ఇదియును బై యంశమువలెనే యనిశ్చితము.

రాజనీతిగ్రంథము లాంధ్రములోఁ బెక్కులు గలవు. శూద్రకరాజనతిర రచించినతే మేంద్రుఁ డనుకవి చెప్పినముద్రామాత్యమును, రుద్రదేవుని నీతిసారమును, భోజరాజవిభూషణ మనునీతిభూషణము, చారు

చగ్గ, ప్రాచీనకామండకము, ప్రాచీనపంచతంత్ర, శివదేవయ్యరచిత  
మగు పురుషార్థసారము, ఆరాధ్యదేవరప్రణీతమగు స్మరతత్వసారము,  
మడికిసింగిననీతివాక్యావళి, మొదలగునవి. పైవారిలో తే మేండ్రుండు  
ను భోజరాజును సమకాలికులు. శివదేవయ్య గణపతిదేవుని కాలము  
వాడు. తే మేండ్రునిపద్యము తిక్కన కవివాగ్ధాంధసములో నుదా  
హరించెను. ఇతడే కాశ్మీరదేశమహావి యగుతే మేండ్రుండా లే  
మట్టయొకడా? అతడును భోజరాజును బిల్వణుండును సమకాలికులే  
గదా. భోజరాజాంధ్రప్రవిడతర్జుణముల గవిత్వము చెప్పజాలె  
ననుట మనకు హృదయనందముగానున్నది. బద్దెననీతి మనోహరమై  
శైలివిషయమున పై నూచించిన రాజనీతిగ్రంథములలో శ్రేష్ఠమైనది.  
రెండవది పంచతంత్ర. తరువాత ముద్రాహత్యము, పురుషార్థసార మని  
చెప్పవచ్చును. సవితాశైలి తెలియుటకొఱకే గ్రంథాంతమున  
ననుబంధమునఁ బోలికపద్యము లుదాహరించితిని. సుముఖులు చూచి  
సానలఁ దీజిన జాలిరిత్తుములకును దీరని రత్నములకును గలభేదమును  
వీనిలో గుఱియింపఁగలుగును.

దీనిలోని భాషములుకొన్ని కామండకములోను బాణమ్యునియర్థకా  
స్త్రిములోను నీతివాక్యమృతమునంగును గలవు. తిక్కనవి చాల  
మనోరమములై గాంభీర్యము గలిగియున్నవి. శబ్దములు ముత్తములు  
పోహలించిన ట్లాన్లోదకిరిమయ్యను “ముచిమున సత్కవికావ్యము  
నదరక విలుకానిపట్టి నమ్ముచు బ్రహ్మ ద్విదమై తలయూఁపింపని యది  
కావ్యమై వానిపట్టినదియుం గరమే” యని చోళుండు చెప్పినట్లు  
హృదయభేదకమై శిరఃకింపమును బొందించుచున్నవి. “లక్ష్మీలనయ  
చుట్టులు మనుజులకు బద్దెనృపా.” “ఎత్తినకాలెకాని సరి కెన్నఁడు  
నిల్చినకాల నిల్వఁగాఁజిత్తిము లేదు” “ధర్మము వాయుడు మూఁ  
డులోకములు పాడగు నన్ననగంధవారణా.” “కేవలంబ కాపునె  
పాలియించురాజు సిరిఁబొందునె” “సలికంటె నలుల ఎనుమతి”  
“మండలము పతియఁగావడికుండలక్రియ నుండవలయుఁ గొమరురభీ  
మా.” “అశ్రితజనసేవకల్పకుజసేవయ” “ధరణియ తల్లి రక్ష గని

నతల్లియ వేల్పు" ఇత్యాదులు సహృదయ వేద్యములు. ఇవి శ్రుతిరంగముల నిరంతర మాటలిసేయుచుండుట యచ్చెరువుకాదు. పోచిన కావ్యముల నన్నిటబంధము చక్కని తెలుగుపదములుగలిగి దవిడభాషాసంఘములోని సామాన్యగుణములు పొంది యన్వయాదులయందు సంస్కృతముకంటె భిన్నమైయున్నది. నన్నయభట్టు దక్కతక్కినవారెల్లరు అనగా గవిభల్లులుండు తెలుఁజాదిశ్శ్శుండు బడ్డెన త్తే మేండుండు శివదేవయ్య తిక్కన కేతనాదులు తత్తద్దేశానుసారముగా చాతీయనాచకములు ప్రయోగించుచుండిరి. అవి కాలక్రమమునఁ బూర్వవి కావ్యపతనాదోషముచేఁ దత్తజ్జాతీయములుఁ దత్తద్దేశీయములు ప్పుతి ఫలముల నచ్చువడియుండుటచేఁ దరువాతిపులకావ్యములలోఁ దమకుఁ దెలియరాకయే యవి కవిత్వమునఁ బడుచువచ్చెను. ఇట్లే గాంధికభాషయు లోపములోనిపలుకుఁబడియు వేటియ్యెను. ఇట్టి వ్యత్యాస ముదయింపనినాఁటికాలపుభాషయే పరిశుష్ఠమై రసప్రకటన వేళలలో ఋజువుగా వృద్ధియమును నాటును. ఈ యంశము 'దెలియక' క్లిష్టబంధములసారస్య మెక్కుడనుట యంతయాదరిశీయము కాదు.

నాల్గుప్రతులతో నే నేకాశ్వాస రూపముగా గ్రంథమంతయు ముద్రించినపిదప నైజామురాజ్యములో నాత్మకూరు సంస్థానాధీశ్వరులు నాకొకప్రతిని ఓయసేసి యిచ్చిరి. ఇది సమగ్రమై చాలినంతవఱకు నిర్దోషమైయున్నది. పై నాల్గుప్రతులలో రేనివి దీనిలో 30 పద్యము లెక్కుడుగా నున్నవి. ఈప్రతిని నా కిప్పించిన రాజబంధువులు మ-రా-రా-శ్రీ రామిరెడ్డిగారికిని, మ-రా-రా-శ్రీ గృణ్ణ రెడ్డిగారికిని ఓత్సంస్థానాధీశ్వరులగు శ్రీమంతు సత్తై రాజా శ్రీరామ భూపాలు బహద్దరువారికిని నేను గృతజ్ఞతాబద్ధుడ ననుట యటుండగా తక్కిన భాషాభిమానులుసహిత మించుక వారికి బద్ధులనుట యంతయతిశయోక్తికాదు. నేను దీని ముద్రించుటలోఁ

గొన్ని స్థానిత్యములును నష్టానమునలనఁ గలుగుచోషములును బడియొడి  
డవచ్చును.

“ క . అజ్ఞానమూఢునకు స

ర్వజ్ఞానకుం దక్క దుఃఖవాసన యత్య

ల్పజ్ఞానకుఁ బాయ దని త

త్వజ్ఞులు చెప్పుదు రుదారవైరోచనుఁడా . ”

అన్నవివాద్యము నిక్కమే కదా . నాయుద్దేశ మీవిస్మృతివలె కవి  
తామృతవాహిని విబుధులకు నిరంతరోల్లాసకారిణి కావుటయే కావు  
న నాదోషముల నెత్తిపాడువలె నన్ను తమింతరుగాక యని దీనిఁ  
జనువువారి నెల్లరను వినయముతో వేడుకొనుచున్నాఁడను .

నేటికాలమునను మనోహరముగా నూత్న కావ్యములు రచించుట  
వులు పుట్టినవారు కారు. ఇంకను వాఙ్మయకోశము వాఙ్మతి చెప్పిన  
ట్లు అభిన్నముద్రమయియే యున్నది. మహామతులయొద్ద మమృతప  
యోధివలెఁ దిరువఁ దరువ నమృతము పుట్టించును. కాని తత్కథనము  
లగురాజులు మాత్రము జనియింపరైరి. అయిన నాండ్ర భారతికి నధు  
నాతన కవులు కేవలము భాషాదరముచేతనే నూత్న సంతానము కలిగి  
చినను బుట్టి పెరిగి కులదీపములఁబోలె నుడువూర్వసంతతి కేవల మ  
నాదరముచే మృతిచెందఁ జూచుచుండుట శ్రేయోనుబంధి యగునా?  
ఇట్టియుక్తివనభేషజము నరేంద్రులకుం దక్క లక్ష్మీకటాక్షబహిష్కృతు  
లగుపండితులకు సొమ్ముకాదు. ఆంగ్రజేశమున ననే ప్రభుకోమణు  
లు పూర్వకాన్యము లుద్ధరించుట శ్రేయస్కర మని తద్భాగమును వ  
హించుచున్న సుగాలధర్మము ననుసరించి తత్ప్రయత్నములు సర్వసంప



ములు గాకన్నచి. చివరకాలముగా నీప్రాంతములోని ప్రభువులగిద్దా  
దరము బహిరంగమైనను సంతరంగమునందును ప్రవర్ధింపబడుచున్నది, వారు  
తమచవులనెల్ల మాటువలచి కేవలము తాళపత్రములలో నొదిగియుం  
డుకావ్యరత్నములఁ గంతాలంకారములుగా నుద్ధరింప భర్త మని యిం  
చుక ప్రయత్నించుట నాయట్టివిద్యార్థుల కుత్సాహకరము. ప్రస్తుతము  
వనపర్తి సంస్థానాధీశ్వరులును సవైరాజబహిరీబలవంత మహాభూషా  
లరాధ్యేత్యాదివిరుదాకితులు నగురాజారామేశ్వరరావుగారు నాచేయు  
నల్పప్రయత్నములకుఁ దోడుపాటుగా నుత్సన్నకావ్యముల నన్వేషింప  
నభిరుచి కలిగి లబ్ధకావ్యములరసాయనము సర్వజనలభ్యముగాఁ జేయ  
నుత్సహించి యాచిన్నకృతిని బ్రచురింప నారంభించిరి.

రాజు లాత్మవిషయమున ధనకీర్తికంటెను గీర్తిధనమునే యెక్కుడు  
గా సంపాదించు గోరవలయును, తదాశ్రీతు లగుపండితులుమాత్రము  
యశశీరణముల నుత్పాదించు నిధానము వారలకు వర్ధిల్లుఁ గోరుదురు.  
ఇంకను బ్రచురింపఁ దగినవి యుత్తమకావ్యములు పెక్కులు గలవు.  
నామావళిష్టము లగుమహాకావ్యము లన్వేషణీయము లెన్నియో గల  
వు. ఇట్టివానిని దడవించి లబ్ధకృతులఁ వ్యాపింపఁజేయ నీప్రభుమా  
డామణిని సర్వేశ్వరుఁడు పురికొల్పి పూర్ణపురుషాయుషశీవితునిఁ గా  
వించి మనుష్యధర్మాచరణమునం జరితార్థునిఁగాఁ జేయునుగాక యని  
కేవలము భక్తిచోదితుఁడనై సర్వేశ్వరునిఁబ్రార్థించుచున్నాఁడను.

వనపర్తి.

మా - రామకృష్ణకవి.

ఏప్రిల్ ౧౯౧౦

విషయనూచిక.

పీఠిక.

పుట.

అనందాజితపద్ధతి	3
మంత్రపద్ధతి	౪
అధికారపద్ధతి	౫
నియోగపద్ధతి	౬
కార్యవిచారిపద్ధతి	౬
ఉపాయపద్ధతి	౮
రాజ్యరక్షాశ్రమము	౮
అరాజకపద్ధతి	౧౦
దుష్టసేవకపద్ధతి	౧౨
దుష్టరాజసేవనము	౧౨
దానశీలతాపద్ధతి	౧౫
లోకనీతిపద్ధతి	౧౫
అధికపాతములు	౨౫
పాతభేదములు	౩౦

పోలికపద్యములు.

భోజరాజవిభూషణము	౩౫
ముద్రామాత్యము	౩౭
నీతిసారము	౩౮
ప్రాచీన కామంబరము	౪౦
ప్రాచీనపంచతంత్రము	౪౦
పురుషార్థ సారము	౪౩
లఘుటీక	౪౭
అశుద్ధనూచిక	౫౧





శ్రీకృష్ణ.

శుభమస్తు.



## నీతిశాస్త్రముకావళి.

వీ. రాజనీతియుననద్రాజలక్షణమునుమంత్రిమార్గంబునుగర్హంత్రవిధము  
 నధికారవిధియుఁ గాగ్యవిచారమునుపాయగతియునురాజ్యరక్షాక్ర  
 మ్మైనరాజకృత్తి హితసేవకస్థితి దుస్సేవకక్రియ దుష్టరాజ [ మంబు  
 సేవాబలముజ్ఞాదానశీలతామహిమజ్ఞేవివేకసంగతియును లోనీతి  
 పద్ధతులు చేసి భువి నతిప్రజ్ఞ వెలయు  
 బద్దెనీతియుఁజ్ఞోమటిపడుచునోళ్ళ  
 కతన దబ్బరపాతంబు గదియఁ గవులు  
 తప్పు లెడలింప నెంతయునొప్పభువిని.

త్రివిధుండ గర్వితారి

త్వావరదళనోపలబ్ధజయలక్ష్మీసుం

భావితుండ సుమతిశతకముఁ

గావించినపోదఁ గావ్యకమలాసనుండఁ.

121

క. రాజవరమకుటమణిగణ

పూజితపదయుగుండ హేమభూభృద్ధైర్య

భాజితుండ బద్దెనాఖ్యుండ

రాతోచితనీతు లొప్పకరచియింతుండగఁ.

122

నాయము ప్రజపెక్కువకును

బ్రాహ్మయము ప్రజుల్ని సేరి యపాయంబగుటఁ

న్యాయమైఖేభందారము నర  
నాయకులకు సంక్రమ కీర్తినారాయణుడా.

౩౩

క. ప్రజల దల్లి పెంచుతెలుగునఁ  
బ్రజలకు బలి పెంచఁ బెరిగి పడిపడి తల్లిక  
ప్రజ వ్రోవు నందియము కలి  
బ్రజప్రో పది నిక్కువంబు బడ్డనరేంద్రా.

1

౩౪

క. ధాత్రీనుటుంబకత్వజ  
గత్త్రానిసర్వ మతులు గావున శుద్ధ  
క్షత్రియు లుండఁగ నొరుల న  
పాత్రుల నమ్మదురె బుధులు బడ్డనరేంద్రా.

౩౫

క. పన్ని ధరిత్రయే పురుషురె  
రత్నము రెప్పకు పురంగిరిత్నములు శిలా  
రత్నములు నవనిపతులకుఁ  
బత్తురె రత్నమురె దలఁప బడ్డనరేంద్రా.

౩౬

క. స్ఫురితిరుచిరత్నచామీ  
కరరచనలు కారణములు గా వొప్పనకుక  
బరివారమె మైలక్ష్మీయ  
నరపతులకు సంక్రమ కీర్తినారాయణుడా.

౩౭

క. మేదిని కనురాగము సం  
పాదించి కృతార్థుఁ డైనపతికినిష్ఠివిషయా  
స్వాదనశ్చేభూషణ మగు నప  
నాచిమ్ము పెరిపతి కుదాశివైరోచనుడా.

౩౮

క. గుప్తజననిగ్రహంబును

శిష్టప్రతిపాలనంబుఁజేసినపతికి

దృష్టముగా నగు నుగతియ

దృష్టముగావింప నొందు దీక్షితు లేలా.

||౯||

క. భూపగుణశ్రీలిక్ష్మీచెలువచ

నోపుట కరుణించి మనుషనోపుట జమందై

శోపప్రసాదగుణములు

నూపనిపతిశ్రీపతియై నన్నచోడనరేంద్రా).

||౧౦||

క. బలవర్గము సామంతుల

బలమున క్కలము గలనృపాలుర శొప్పక

బలిమి పెరివృసతి కాజ్ఞా

బలసంపద కెంతవత్స బద్ధవరేంద్రా.

||౧౧||

క. స్వాయత్తుండు త్తముండు ప

రాయత్తుండు నభూతలాధిపుకంటె

స్వాయత్తుకంటె మేలుభ

యాయత్తుండుండ్రు దశదిశాభరణాంకా.

||౧౨||

✓క. అశజులు దనుజులు గురుజను

లనుంగులు బంధులుఁ బ్రధాను లని సిరి పార్థి

జను గాని యాజ్ఞ పాక్షులశ్రీ

జన దధివతికి న్నరేంద్రచతురాననుడా.

||౧౩||

అనదాజపథతి.

చ. అలక ప్రతాప మీగి యల వాలము బుద్ధి పరాపవాదముల్

పలుకుట ప్రాద్దుపోక ప్రజబాధ దలంపమి పేర్తి ప్రల్లదం

బువు వికార మొప్పు వినయంబు మహత్త్వముచేటు బొంకు వా

గృలము జఘన్య లై ననరపాలురకుం బరపక్షతైరవా. ||౧౪||

క. పరదోషకథ విసోదము

పరపీడోత్పాదనంబు బలిమి పరస్త్రీ

హరణమె నుభయుగ మనుపతి

పరమోత్పాతంబు స్రజకు బద్ధనరేంద్రా. ||౧౫||

క. దోషము లేయ యలిగెడు

రోషాయత్తునకు నెవ్వరును వెఱతురు ని

ద్దోషకోధికి బామున

కీషద్భదంబు గలదె యేమిట నెన్నె. ||౧౬||

మంత్రిపద్ధతి.

క. ఆత్మ నవివేకి నొల్ల ర

నాత్మని విద్వాంసు నొల్ల రాఱ్యులు మంత్ర

వ్యాప్తికి మంత్రి వివేకియు

నాత్మండు గావలయు దశదిశాభరణాంకా. ||౧౭||

క. పదను దొరకొనుడుఁ జెచ్చెర

వదలక వెదవెట్టుహలికవర్గ మురీతిన్

హదను దొరకొనుడుఁ గార్యము

వదలక తా నిర్వహింపవలయున్ బలికిన్. ||౧౮||

చ. వెడమతియై యుదారగుణవీరగుంబులు బీజమాత్రమే

ర్పడినను నీగి నాటు కఱపందగు దానగుణంబు లోభికిన్

బొడువంగ నోడుబీతునకుఁ బోటును నేర్పడఁ జెప్పచుండఁగాఁ

బొడరినమంత్రి తానె పగతుం డగు నన్ననగంధహరిణా. ||౧౯||

చుక్కంటిపద్ధతి

క. మానుగఁ బోరచి నుపశమ

హీనుం జెలి చేసి మంత్ర మెఱిగించుట య

జ్ఞానము పఠి గరదునకును

బాసస మిచ్చినవిధంబు బద్దెనరేంద్రా).

౧౦౧

క. రోసి తనవలన డెంగము

గాసిల్లిన వానిఁ బట్టఁ గా వగనక తా

నానన్నవర్తిఁ జేయుట

దోసము పతి కలఁడు నయవిదులు బద్దెనృపా.

౧౦౨

క. స్థిరమతి నేఁగి తిల జను

పురుషుని నమ్మనది పెక్కుబుద్ధులమై నూ

సరి వెల్లి పాడలు చూపెను

నరుపారువునఁ బోక యేల నయతత్వనిధి.

౧౦౩

క. ఆపు రెటింగిన నాపుల

యాపు రెఱుంగుదురు తత్తదాప్తశ్రవణ

ప్రాప్త మగుచుండుఁ గావున

నాప్త పరంపర లమంత్ర మపనిం బలికి

౧౦౪

అధికారపద్ధతి.

క. తన కెన్నఁ డుండియును ద

క్కినిభృత్యులఁ బెనుప మనుపఁగాఁ జనదు ప్రయో

జనమునకుఁ దగినవెల యి

చ్చునది నరేశ్వరుండు నన్నుఁబోడవరేంద్రా).

౧౦౫

క. సకలవ్యసనికే జాట్టము



నకు మంత్రి నిష్ఠధృత్యువకు నజ్ఞకు నొ  
జ్ఞకు బోటుగాని కర్థా  
ధికార మీఁజనదు నయగతిని బద్దెన్పా.

1901

౧౪. ప్రిజనులకు బరిజనులకు  
సతతము పెగ్గడను జూపఁ జనదు ధరిత్రీ  
పతి పెగ్గడయై పెగ్గడఁ  
బ్రతిహస్తునిఁ జేయవలయు బద్దెనరేంద్రా.

1902

౧౫. జనపతి తనప్రజభారము  
తనముఖమున నడపికొనక రక్షింపఁ బోలియున్  
బెనుపిచ్చునారితోడనె  
చనువార ప్రజల్ నరేంద్రచతురాననుఁడా.  
నియోగపద్ధతి.

1903

౧౬. తాను దయఁ బెద్ద మనిచిన  
మానిసి పతిఁ దగినయెడల మన్నింపమి య  
జ్ఞానము తనమనువు గజ  
స్నానమువలె నంద్రు కీర్తిసారాయఁబుఁడా.

1904

౧౭. మనువు కొఱయైన జీతము  
దనియంగ నిచ్చునది యెంత దయగల్గిన నే  
రనివాని నెఱతనమునకుఁ  
జొనువుట దుర్లభము నన్నచోడనరేంద్రా.  
కార్యవిచారపద్ధతి.

1905

౧౮. ఇది దేశం విడి కాలం  
విడి యాయం విడి వ్రయంబు నిదియ సుహృత్సం

1906

పన శక్తి యనువిచారము

పదిలమై పతిశుదార వైరోచకుడా

1301

క. పరిశక్తియై నిజశక్తియుఁ

బరికింపక దొడరుటెల్ల భంగమునకుఁ బ

ట్టారులందుఁ దిన్న నెఱుఁగుట

పరమజ్ఞానంబు దలఁప బద్దనరేంద్రా).

1301

క. పతి యిమ్మైకాని భ్రతు

ప్రతిరకిఁ దనయిమ్ము చనదు పరుసనికార్య

స్థితి యిమ్మైకాని భూతల

పతికిం దనయిమ్ము చనదు బద్దనరేంద్రా).

1301

క. ఆద్యానస్థన పరులక

ఛేద్యులఁజేయునది తడవు సేయుటయు నఖ

చ్ఛేద్యము ముదిరి కుతార

చ్ఛేద్యం గు నంద్రు రాజసిద్ధాంతవిదుల్

1331

క. నక్షత్రల బతి యనోపా

యక్రియలు జక్రజేయునది దానను ని

ర్వక్రంబు గామి యుది దహ

నక్రియ యుత్థంబు కీర్తి నారాయణుడా.

1341

క. సాధింపఁ గడిదిశత్రుల

సాధించిన బరిమి నృగ్నిబిజితి ననులక

భాధించుకంటకుల బతి

శోధింపని నామ నన్నవోడన రేంద్రా).

1341

ఉపాయపద్ధతి.

ఉ. వారనియల్గుఁ జేసి కడవం బలనంతుఁడు విగ్రహించినకా  
 దూరము వోవుటొండె వినతుండయి వానిన చొచ్చుటొండెగా  
 కీరసమెత్తి కోల్పితివిహీనత నేనుగుతోడ లావునం  
 బోరగు నెన్నుచంద మది బుద్ధియె రాజమనోజభూభూజా. ||౩౬||

ఉ. చాలనికృష్ణుతోఁ దొడరి సఖ్యము కోల్పడి మాన మిద్దఱుకా  
 దూలుదు రట్లుగా కధికుతోడివిరోధము గన్నచుం బురులో  
 మాలుటగాని బుద్ధిగలమానిసికిఁ దనయోలిఁగాని దు  
 శ్శీలునవజ్ఞ సేసి వెలి నేయఁదగుం బరపక్షభైరవా. ||౩౭||

క. అలుగుమఁ జెఱువఁగ నయ్యెడు  
 కొలఁది విచారింప కెత్తికొని యొరులకుఁ దా  
 నలుగుటయె తనకు నలిగిన  
 యలుకవిధం బుండు దురదీకాధగణాంకా. ||౩౮||

క. చనవున ధనమున మనమున  
 జనపతి తమ్ములను దాంపుజనులను గడపకా  
 మనిపెడుగృహస్థానము  
 తనసంతతిలతకు తానె దాత్రము జగతికా. ||౩౯||  
 రాజ్యరహస్యమము.

క. కూర్మం దగ విడువ నొందఁగ  
 నేరదు సౌమ్యునకుఁ గాన నృపతియుం బ్రజ సా  
 ధారణరూపంబున నయ  
 సారగుండై యేలనలయు బద్దనఁబ్రదా. ||౪౦||

చ. నయమునఁగాని భూమిప్రజ నమ్మకు నమ్మింఁగాని యర్థసం

కార్యవిచారపద్ధతి.

చునుచును తంత్రవృద్ధియును జాలను చాలినఁగాని శత్రులకొ  
బయి చని యోర్వరాదు స్రుతిపక్ష మడంగినఁగాని భూమి య  
క్షయముగ నేలరా దనిరి కావ్యచతుర్ముఖ బద్ధేహిపతి. ||౪౧||

క. నమ్మి ప్రజ మూఁగు బొంపమి  
నమ్మికను మొదలు గాఁగ నరపతి తనప  
లైమైయిం దప్పక లోకము  
నమ్మింపఁగవలయుఁ గీర్తినారాయణుడా. ||౪౨||

క. తన్ను జగ మెల్ల నచ్చుంగ  
మన్నదియే మనువ యీగి మగటిమి నెటువకొ  
మన్నించి జరులు నచ్చుంగ  
మన్నని దాఁ బతికి నీతిమతి బద్దెన్మపా. ||౪౩||

క. రాజుల నతిక్రమింపఁగ  
భూజనులకు భయము పాడిఁ బొరయక యున్నకొ  
రాజులు వెఱుగురు గావున  
రాజులకుం దాడి రాజ రాజమనోజా. ||౪౪||

చ. గిడులు కృషిశ్రమచ్ఛ మరి గప్పము సుంహను గోపలంబు ను  
దనకనముల్ జలఘలపథస్థవశిష్ఠియదర్శ రక్షణ  
బనఁ గలయన్నియార్గముల నథము రోయక కేజలంబు కాఁ  
వున పొలియించురాజు నిరిఁ బొందు నె రాజమనోబహుమహా ||౪౫||

క. పరికింప నీతిమార్గము  
నరపతులకు నిదియె బహుజన శ్రేష్ఠమునకొ  
దొరికినయెనుపరాధింబులు

పరిహరణీయంబు లాడు బద్దనరేంద్రా

॥౪౬॥

౨ చ. నవసినవారిఁ బ్రస్తవమునకొ మృతిఁ బొందినవారివారి నా  
హవముఁగివీరులకొ బనులయందుఁ బ్రగల్భుల వేలులేనిబాం  
ధవుల నయజ్ఞులకొ బుధులఁ దప్పనికావుల భక్తియుక్తులకొ  
ధృవముగఁ బోనలేనిస్వపతులొ కుపతులొ పరపక్షైరవా. ॥౪౭॥

అరాజుపద్ధతి.

౧ క. సతికంటె నబల వసుమతి

సతి పతి లేకున్నఁ జెడచు సత్యము ధాత్రీ

పతి లేనినాకు నద్య

చ్యుతి వసుమతి గొండు నన్నచోడనరేంద్రా.

॥౪౮॥

౬. మండలనాథునాథుకు సమస్తజనంబుల్కొనోడి పాడిమై

నుండవ వేర దప్పి బలియుం డబలు న్నన నీవ పెద్దమీకొ

కొండికమీను ద్రావుక్రియ క్రొవ్వనఁ జంపుచు నుండ వ్రేక మ

మండల మేలియుండ మతిమంతులకుకొ బరపక్షైరవా. ॥౪౯॥

౨ క. మండలము చెడినఁ బతి చెడు

మండలమును బలియుం జెడ్డనాత్రమె చెడు న

మండలముం బలియుం గావడి

మండలక్రియ నుండవలయుం గొవరురభీమా.

॥౫౦॥

౩ క. నాయకవిరహితముల్బహు

నాయకముఖ్యంబు బాలనాయకమును (స్త్రీ)

నాయక మైనం జెడు నర

నాయకంబు కీ ధ్విరాచాయణుండా. ॥౫౧॥

క. నర పరులన్ విద్యా

పరిణయచతురుల పరధులను నేవా

పరిణతులను బొల్తయి

బయల కగోనర ముదారవై గోచరుడా.

||౧౨||

ఉ. అచ్చుగనాత్తుండయ్యును చియయ్యును హాహితండయ్యును బంచినక

కెచ్చెగ గుచ్చెగాక పునీయంగి నోపియు విద్యుగల్గియు

మెచ్చుగ నర్థ మిచ్చియును మిక్కిలివీరము గల్గియును భటు

డిచ్చ యెటుగఁడేని పతికటి కగుక బరపక్షభైరవా. ||౧౩||

క. పతి కలిగి తానె పాలియు

బతి నలిగించుటయుఁ దానె భంగము నొందు

బతిహితమె కాని భటునను

బతితోన్మానగ్రహము చనదుర్బదైనరేంద్రా.

||౧౪||

క. నృపదారనిరీక్షణము

నృపదాసీనుగమంబు నృపనయవిద్యా

నిష్ఠులు లాడుంబడ రెన్నడు

నపథ్యములు గాన దశదిశాభరణాంకా.

||౧౫||

క. నరపతి తనప్రస్తావమునన్వేదన

పరిభవమున దుక్కు నొందుపట్టుల నెల్లక

బురుషులను నాత్మరక్ష

కరణము నైరణ యటుల్గుడు ఘననీతివిదుల్.

||౧౬||

చ. విదువక కొల్వఁగాఁ దగు వివేకి వివేకినరేశ్వరుడు చా

ప్పడఁ దగఁడేని మల్లుకుని బాయక కొల్వఁదగుక వివేకి నా

బడఁ డట తాను మల్లకునిభంగియు లేడట యిట్లు రెంటికిఁ  
నడిమి నరేంద్రుకొల్పొ గ్రహణంబు బృహస్పతియంతవారికిఁ ॥౫౭॥

దుష్టసేవకపద్ధతి.

ఉ. జీతము లూడికొండ్రు పతిచి త్తము గూడఁగఁ బోరు పోలలఁ  
భూతలనాఘనిం విడిచి పోదురు పోవకయూడిరేనియుకొ  
వేతురు విగ్రహవ్యసనవృత్తి భయస్థులు గారు గాన సు  
ఘాతమనస్కులై మనుమగల్ ప్రతిపక్షులు గాక భృత్యులే. ॥౫౮॥

ఉ. చెంది యుపాయ మెవ్వరికిఁ జేయఁగ నోపనిదుష్టవర్గముకొ  
బొందఁగ నేమి నేర్పగుట భూమిపు లిద్దము లి ట్లేఱింగియుకొ  
మందనిచారులై నిమిషమాత్ర నపాయము చేయుదోషులకొ  
బొందఁగ నిచ్చు టెవ్వరికి బుద్ధియె రాజమనోజభూభుజా. ॥౫౯॥

క. ఉటు వాని కొల్వఁబడియు  
నుటు వని తా నాశ్రయించి యుండియుఁ బతిం బ  
ల్కటుఁ బతికురేని వారల  
కొలుగామికి మేర యెద్ది కొమరుభీమా. ॥౬౦॥

క. భేదమున శత్రుజనసం  
వాద మనుష్ఠించెనేని వస్తుండు శిర  
శ్చేదముసేసిన వృత్తి  
చేదంబున కర్పణండు సేవకు నార్హుకొ. ॥౬౧॥  
దుష్టరాజసేవనము

క. కోపప్రసాదములలోఁ  
గోపమే దూపుచుఁ బ్రసాదగుణ మెయ్యెడల

జూపనినరపతిఁ గొల్చిన

పాపమువకు మేర యెద్ది బద్దెనరేంద్రా).

||౬౨||

✓ఉ. జీవిత మీఁడు ము న్నడవజేసినక్కత్తి క్రమక్రమంబునం

బోవఁగఁజూమఁ దేజమునఁ బుట్టినబాధము దవ్వు సేయు న

చ్చావము బొంకుగా వగచుఁ బాయక నేరమ రోయుఁ గావునక

సేవకులకొ విరక్తనృపసేవ విపజ్జలరాశి ముంపడే.

||౬౩||

క. గడుసరిలోభులతియ్యని

మైదువుల విస్తరము విని జనుల్ మతి చెడి చే

డ్వడి యుండు టుండుపట్టుల

పదుపునకును విఘ్నముండు) బద్దెనరేంద్రా)

||౬౪||

/క. నరనాథురణ భృత్యులు

నివలన నెఱింగికొనక సిరివెలిగాఁ గ

ర్జరసాయనములు వల్లెడు

ధరణీపతికొల్పు విడువఁదగినది కాదే.

||౬౫||

క. పెనులేనినాడు నవసిన

జనుల గలయట్టివేళ జనపతి బోవం

మనుచూడ్కి యిని పతికిని

బనిసేయఁగ భటుండు బేల బద్దెనరేంద్రా

||౬౬||

క. పనివినినఁ గొలువ వలయును

పనివినఁడే దనకుఁదానె పనివినవలయుకొ

పనివినని నృపతి గొలిచినఁ

బనిచెడు మనుజాధముండు బద్దెనరేంద్రా

||౬౭||



క. దొర వడయఁగలయు నొండెను

సిరి వడయఁగలయు నృపతిచే భృత్యుఁకుఁ

దొరతనము సిరియు వెలిగా

నరపతి తనయెఱుక ముద్దె నయతత్త్వనిధి.

||౬౮||

చ. ఆతిహితవృత్తి నైహికసుఖాఢము గొల్పెద రెల్లవారు భూ

పతుల పరిత్రకే ఫలము భక్తిపురస్కర మివ్వు మైనదై

వతమును గొల్చినక మఱుభవంబునఁ బుట్టమి సుభవించు నా

క్రితజనసేవ కల్పకుజసేవయు నన్ననగంధవారిజా.

||౬౯||

క. కెలసము చేసియు నవసియు

గొలిచినఋణ మెట్ల యిని కువలయపతి య

క్కొలు వేల యుత్తరోత్తర

ఫలసారమె రాజసేవ బద్ధనరెంద్రా.

||౭౦||

క. నేరము చేసిన నలుగక

నేరయందుడెడువిరక్తనృపతిం గడవక

దూఁడులు గాకుండెను

వారలు దుర్మతు లుదారవై రోచునుఁడా.

||౭౧||

క. అనన్యతః డవిచారు

డనునభ్యుపతికి నాత్తుండై కట్టమఁగై

మనఁ జేతవిభునిప్రజగా

ననుచుఁ డట పోవు దశదిశాధరణాంకా.

||౭౨||

క. ఆశ్రయఁజేయుం డగుపతి

యాశ్రయ మాశ్రయము జనుల కశ్రమము నియో

గాత్రయము చలించి చూడ ని

రాశ్రయ మెట్టిట్లు దశదిశాభరణాంకా.

1231

దానశీలతామృతి.

ఉ.

దానగుణంబు యెన్నఁగఁ బ్రధానగుణంబు మున్ను గల్గినకా  
గాని వికేచమై పురుషకారము నిల్వఁగు లోభి నాఁగఁ జ  
న్నేరి యశంబు సత్త్వము సహిష్ణుతయుకా విభవంబు విద్యయుకా  
మానము వీరముకా స్థగయ మానిసికిం బరిపక్షభేదవా. 1232

ఉ. శ్రీయగుఁ డిట్లా జొప్పడఁగఁ జేసులు నధము రీయఁ జొచ్చినకా  
పాఠము పెంచి లచ్చికి నుపాయము గల్గుకొ లేదో యుం బభి  
పాఠము పుట్టి లోభిగుణభావముఁ జేరొనెనేని వానిశ్రీ

వాయున కాగ నమ్మునది భావన నన్నఁగంధవారణా. 1233

ఉ.

ఎత్తినకాల కాని నీ కెన్నఁదు నిర్విసకాల నిల్వఁగాఁ  
జిత్రము లేకు కాన నిరవేందికనాడ చర్యోపకారమున  
హత్రి కడంగి నేయుఁ డెవ రైనఁ బవంపడి వేఁడుకొండు మకా  
చిత్రమే కాని యిత్ర మను చిత్రము వ్రట్టసె యెట్టివారొక 1234

లోభసేతిపథితికా

ఉ.

క. బలిమికిఁ బాడి తమంబున  
కలంఘి నిరి కోర్పు విద్య కభిమానము వా  
గ్బలమునకు బొంతు పోరయమి

ఉ.

మలమున కొంచార మొప్పుఁ గొడుగుకళీమా

1235

క. గల మాచారముఁ బలుపును

గలిమి కలిరంజె తెలుపున నిలవ్యుకతుక

పలుకులనె తెలుపుఁ కోరిక

కోలఁదులఁ గూడుములఁ తెలుపుఁ గొవరురభీమా

॥౨౮॥

క. హీనునకు బలిమియుఁ బరా

ధీనునకు సుఖంబు దుర్బతికి రిపుజయ మ

జ్ఞానికిఁ బరత్ర యలిగిన

వానికి నైరణ యనుభవము బద్దెచ్చపా.

॥౨౯॥

ఉ. చేతులు వత్సరూపముగఁ జేకొని చేపి యభీష్టవస్తునం

ఘాతము లెప్పుడుఁ గురియు కామధుఘాత్వగుణప్రసిద్ధి ధా

త్రీతలధేను వుండఁ దమి దీటమి నన్యుల నాశ్రయించి తృ

ష్ణమరు లైనఁ జొప్పడునె యర్థము రాజమనోబభూభుబా ॥౩౦॥

క. వారలనివానివిద్యయు

దాగ్రమహిమయును మూర్ఖతపమును బాటి

బోరయనిసరిపతిరాజ్యము

పరికింప నిరర్థకంబు బద్దెనరేంద్రా.

॥౩౧॥

క. జూదము సహస్ర హవాసము

వాదము కరిసనము పొత్తు వడ్డికిఁ దొడఁ

గా దిది తమలో విరహా

త్వాదనకారణము లగుట బద్దెనరేంద్రా.

॥౩౨॥

క. తలకడవై యండలుఁ జూ

ట్టుల వోతురు లక్ష్మీ పొందుటయుఁ బాయునుఁ దో

బబురు గావున లక్ష్మీ

✓ లలనయ చుట్టాబు మమజాలకు బద్ధవృషా.

||౩౩||

క. చేరఁబడి చెలులు చుట్టాఁ

గోరి యభీష్టాబు పంచి కుడువనిసిరి ని

స్సారము సిద్ధకంబు వి

చాఁప నపారవిధవసూపన్నులకుఁ.

||౩౪||

✓ క. ఎందును గార్యరిచారము

డెందము గలవాఁడ తీర్పు డెప్పు మైకఁ

పొందించు నతఁడు గావునఁ

✓ బుదకు మతి పుట్ట చును) బద్ధవ కేంద్రా).

||౩౫||

క. ఎంతమతిమంతులకు నృతి

మారుల కింతులకటాక్షమాన్దణవర్గం

బంతకరణము దూఱని

యంతకే ధైర్యులు దశదిశాధరణాంకా.

||౩౬||

క. కర ముచితక్షణులు జాగులు

నొరు లొకమెను నెల్ల వారియుచితక్షణయుక

బురు లొప్పఁ దమ్ముఁ దొడరిన

నరిది యమస్థింప దశదిశాధరణాంకా.

||౩౭||

✓ క. స్నేహాలతులు సగుణసం

దోహజలంబున నె పెరుగు చుర్గుణయుక్త

స్నేహితులవలన మాతృ

స్నేహముఁ జెనుకండు) రాజసిద్ధాంతవిచుక

||౩౮||

క. అలుకయి పని సౌజన్యము

చెలి యాసయ కప్త మొప్పె నేగ్గము విద్యా  
బలము గురుత్వము రాజ్యము  
ఫల మాజ్ఞయ యందు బుధులు బద్దెనరేంద్రా

॥౮౯॥

క. కూర్రాహు లెగ్గి కలచిన

వారిధియే మేర దప్పి వచ్చినఁ బలి దాఁ  
గూర్రుం దైనను ప్రజ నం

✓ హారము గాకున్న దశదిశాభరణాంకా

॥౯౦॥

క. ఆయంబు వ్రయము నొడిచిన

శ్రీ యగు సమ మైన దశము చెడకుండు వ్రయం  
బాయమున కధిక మైనను

✓ పాయదు పేదటిమి సార్వభౌముని కైనకా

॥౯౧॥

క. దశమునకుఁ దగనిభోగము

వలసినయవి మేర దప్పి వచ్చిన చేతం

గలపురులు మేనిపురులును

✓ బొలియం బురుషులకు నందు భూపదిలీపా.

॥౯౨॥

క. పరిగ్రవము దొడరు నెడలను

సురితమునందక్క నెల్లచోఁ బురుషున కా

భరణము పైరణ సలి కా

✓ భరణము లజ్జాగుణంబు బద్దెనరేంద్రా

॥౯౩॥

క. చెడినట్ల యుండి మనుదురు

చెడనితెరంగునని యుండి చెడుదురు మనుజుల్

చెడితి మని వగవఁ జెడ మని

కడువీఁగఁగఁ జనునె యెఱుకగలవారలకు

॥౯౪॥

క. ఎట్టిదె పురుషపురాకృత

మట్టివ మతి సంధవించు నట్టిర నెలులుక

జాట్టలు నగోదురు కర్ణం

బట్టిన వట్టిలం గడక లట్టివ పుట్టుక

IFXI

చ. పిసెనియ కష్టం దాజిముఖభీతుండ బూతు కృతఘ్నవృత్తిక

వినువనివాడ మాలం డవివేనియ చీకు శతుండ పామర మూర్ఖుడు

భృగ్యసనియ కాతరుం డనృతవాదియ కల్లరి మూర్ఖు చిచ్చు ఛాం

ధనుడ మృగంబు కొండియడె దాయ దరిదుగడ వేమ రయ్యెడక

క. వలనుగలవా రసాధ్యుల

కలుగ రపవ్యముల చవుల నాంగరు లోభిం

గొలువరు విరక్తవనితం

గలువరు దుర్జనులగోష్ఠి గలయరు ప్రితిక

IFXI

క. సందియములేమి వాల్మీకి

నందము పురుషానుకూలి యగుట కులస్త్రి

కందము మగవారికి నల

చ. వందము మర్యాద పతికి నందం బెందుక

IFXI

చ. కులము కుపుత్రుచే జెలిమి కూర్పమిచే దనయుండు ముద్దుచే

బలు కన్యతలుచే నడత పానముచే మునిసుగమంబు చే

వలను ప్రతిజ్ఞ చే దొర వివాదముచే దనయొప్పు లేమిచే

గలిమి మదంబుచే మతి వికారముచే జెమ బద్ధభూపతి IFXI

క. కడంగి యగోచరవస్తువు

పడయుదు నని యెంతయోస వడదొడంగ జనుం

దేవపనివేదన పడఁ జే

ధ్యమ చేలయనాఁగ నిడుమ పడుఁ గడుఁ జెడగఁ ||౧౦౦||

చ. ఆమరఁగ విద్య గల్గినమహాత్మున కెడైన వోయినక స్వదే  
శమ కడవక సమర్థుల కది ధ్యమ రుద్ది కడుగి చేసినక  
సమాధురవాని యైనగుణశాలిఁ నెయ్యరె యెవ్వరుఁ బటు  
త్వము గలవానికిం గొలువు తద్ద కుఱంగట బద్ధభూపతి. ||౧౦౧||

క. ఆగుటయుఁ గామియు విధివశ  
మగు టెఱుంగక తనవశంబై యని దెంపములొక  
పగచెడుమూఁధుఁ గనుగొని

నగఁడె విధాతృండుక్షీరీనారాయణుడా. ||౧౦౨||

క. కానియది కాద యయ్యెడు  
దాని కవశ్యము నన్యభావ మి.క  
గానేర దింతయెఱుంగని

మానిసి చింతాసముద్రమగ్నుఁడు కాఁడే. ||౧౦౩||

ఉ. మాసినవాడ మాత్ర యశిమాసిమె మేరువు దానధర్మముం  
జేసినవాడ వేల్పు కృషిసేయనివాడ దరిద్రుఁ డాత్మలక  
దాసినవాడ వేల యెరుఁ బల్కునివాడ ప్రభండు రాజులక.  
దాసిన వాడ ధీరుఁడు దృఢం బది నన్ననగంధవారణా. ||౧౦౪||

ఉ. వాన సమస్తజీవుల కవశ్యము పాఠము బ్రాణ మైనయ  
త్వానయుఁ బల్ల ఱుం గడియవచ్చినఁ డిట్లుదు తెల్లవారలుక  
హీనమనస్కులై యెరులయిండ్లకుఁ బల్ల ఱుం బోవునేనియుం  
మానిసి కట్టివచ్చు నవమానము మౌనము మానభంగముక. ||౧౦౫||

౪. సిరిలవాడె మేనఁ దనజీవము గల్గిననాడె కాలమున  
దిరుగనినాడె తేట మెడఁ ద్రివ్వనినాడె యనేకదుస్థికుల్  
పొరయనినాడె మానవులు బుద్ధి దలంచి పరోపకారముల్  
తిరుముగఁ జేయు టొప్పు నది తీరినఁ జేయ విధాతశక్తిమే॥౧౦౬॥

౫. అజ్ఞానమాధునకు న  
ర్మజ్ఞానము దక్క దుఃఖవాతమునకు  
ల్పజ్ఞానము బాయ దని త

త్వజ్ఞాన చెప్పుదు రు నారైవైకోచముడా ॥౧౦౭॥

౬. తీర్థప్రధాననిజభో  
గాంధం బార్జింతువర్థ మగ్ధము ధరన  
త్యగ్ధనలోభి వడసిన  
యర్థ మనర్థంబుష్టదశదిశాధరణాంకా

॥౧౦౮॥

౭. ఓనరఁ బురాకృతవర్తకు  
ననుకూపము చిత్తవృత్తి యగుట సుకర్మం  
బున నూదిపిజీంద్రిత్రాడై  
చను మతి తనవశముగాదు సర్వజ్ఞానినీ

॥౧౦౯॥

౮. ఆపదఁ దూలినఁ బగతుర

చేపడినను జాలరేమిఁ జెందినచోటకె

భూపతి కోపించినచోఁ

బా) పగునాతుడఁ ఘనుఁడు ౨ ద్దనరేంద్రా)

॥౧౧౦॥

౯. ఆపద్విదీనీతు లగుదురు

కాపురుషులు పరమపురుషకారణికులును



క్రీపాటింప వినీతులు

నాపవ్వశంబె దశదిశాభరణాంకా

||౧౧౧||

క. నయ మన్నఁ బాలు ద్రావరు

భయ మన్న నమేస్యమైన భక్షింతురు నా

నయము భయంబులలోపల

భయమే నయ మంద్రు బుధులు బద్దనరేంద్రా

||౧౧౨||

క. గృహ మొప్పు గృహిణిచేతను

గృహమును గృహిణియును నొప్పుఁ గొడుకులచేతం

గృహమును గృహిణియుఁ గొడుకులు

బహుసంపద నొప్పుచుంద్రు బద్దనరేంద్రా

||౧౧౩||

ఉ. నున్నము లేనిపదమును జూడఁగ రంజన లేనిజ్యోయుకా

వెన్నల లేనిరాత్రియును వేదము శాస్త్రము లేనివిప్రుఁడుం

జన్నులు లేనియావనము శాంతము లేనితపోవిశేషముకా

మన్నన లేనికొల్వు మఱి మానఁగ నొప్పుచె బద్దభూపతి ||౧౧౪||

చ. ధరణిపుఁ డాజ్ఞచే శుభము దైవముచేతఁ దపంబు శాంతిచే

గురతము ప్రాధిచేఁ బలుకు సూన్యభోచేఁ గల మూర్ఖవేదిచేఁ

బురులుపకారిచేఁ గవిత పూజ్యతచే సతి సౌభ్యశ్రీచేఁ

బురు ఘడు తాల్కిచే మహిమ పుణ్యముచే వెలయుకా యశోనిధిః

చ. పలువురితోడివిగ్రహము బాంధవవర్గముతోడిగర్వముకా

గులసతితోడిరాఁపుడును గ్రూరునితోడిసఖిత్వముకా మహా

బలయుతుతోడిపోరుఁ బరభామలతోడిరహస్యభాషలుకా

దలఁకఁగ వానికార్యము లుదారగుణాకర బద్దభూపతి ||౧౧౫||

చ. ధరణియ తల్లి తల్ గనినతల్లియ వేల్పు గుణబ మేని కా  
భరణము బుద్ధి రూపు కులభామయ సంపద బాంక వేగ సో  
దరుఁ డిలఁబ్రాపు చంపమియ ధర్మపు క్రోధమ పాతకంబు మ  
త్సరమ వినాశహేతువు విచారమే సారము బద్ధభూపతి. ||౧౧౩||

చ. అటమటలేక చేడ్చేడ్చెడ నక్కట కయ్యెడునట్టిచుట్టముకొ  
దటిఁ దమకించుభర్త కుపతాపము నేయక పొందుకొమలికొ  
నెటయఁగ లేమిఁ జూచిడునెయ్యముతోడుతఁ బో) మసూపలికొ  
మజుతుర యెన్నిజన్మముల మానగుణోన్నత బద్ధభూపతి. ||౧౧౪||

ఉ. నేరువుకంటె విద్య మటి నీలివిలాసముకంటె బుద్ధి యా  
చాళముకంటె బావనము సత్యముకంటె సుఖంబు నెల్లచో  
నైరణకంటె మైమలుపుఁ బాగముకంటె యశంబు దుష్టమ  
జేరుటకంటె నెద్ద మటి చెప్పఁగ లేదు ధరాఠలంబునక. ||౧౧౫||

చ. కరినన మోహిచ్చిచేసినను గర్లువిఁ గొల్చిన హీనమాడినక  
బిసిన ధాత్రి రోసి పరదేశము వోయిన విద్య గల్గినక  
సిరి తనపూర్వజన్మమునఁ జేసినయంతయ కాక కల్లునే  
పారలిన ప్రేలఁబడ్డఁ దలపోతలు పోసిన వెచ్చనూర్చినక. ||౧౧౬||

ఉ. శ్రీవిభుఁ డైనబద్దనృపశేఖరునేసిననీలికాస్త్రము  
క్రావలి శిష్టలోకహితస్థమయ్యెముఁ గాపుత నాడునాటి కి  
దీవరగర్భముకొ శశియుఁ దిగ్గమరీచియు భూతధాత్రియుకొ  
తేవగణంబులుం బుధులు దివ్యతులుం గలయంతకాలముక. ||౧౧౭||

ఉ. బద్దననీలి యెవ్వరు ప్రభాతమునం బతియించిరేని నా  
రద్దన కేగిరేని తనయింట సుఖంబున సున్నయట్లు యా

పద్మశ వాయు శత్రులును బంధుల గావున భద్రవాక్యముల్.

పెద్దలు పెంపు చేసి కడుఁబెంపున నుండుదు రెల్లకాలమున్ ||౧౨౨||

క. పెద్దలనీతులలోపల

బడ్డననీతి యునునీతి పరమాధము శ్రీ

పెద్దయగుఁ జరువఁగలిగిన

బుద్ధియుఁ బాశ్చాతయుఁ గలిగి భువిలో వెలయున్. ||౧౨౩||

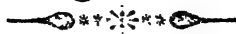
గద్యము. ఇది శ్రీలక్ష్మీవల్లభశ్రీపాదపద్మారాధక కమలా

ప్రమలపవిత్ర నన్ననగంధవారణ రాజరాజమనోహంక

బద్దనాఖ్యప్రసీతం బైనరాజనీతి ప్రకారం

బన్నది సర్వము సంపూర్ణము.





శ్రీ అత్త కూరి సంస్థానానీశ్వరులవారి ప్రతిలో నున్న యధికపద్యములు  
ఇవి మానాలుగ్గద్రులలోను లేవు వీనిలో ౧౫౧, ౧౫౨, ను మాత్ర  
రులలోఁ గలవు.



౧౫౧. అతిమహిమోన్నతియును ను

వతియును జేయునది యుభౌరనియోగ

స్థితి తంత్రములకు మంత్రిక

బతి జేయుట బుద్ధిగాను బద్దనరెంద్రా.

౧౫౧

౧౫౨. జెడికినవాని నాటుచును తొంపుగఁ బూచినవాని యోయుచుకా !

గుటిగలవాని నొంపుచును గూడినవర్చియుఁ బూయుజేయుచుకా

గతిసల నెల్ల నేలుచును గింటిపక్ష్యదు బేర నెత్తుచుకా

మఱినిరాజు ద్వైలును మూలమిటలె బద్దనరెంద్రా.

౧౫౨

౧౫౩. శ్రీకర్పదీర్థజరూ

పాతికెయోన్న గుంజ బద్దవాఘ్నంజ బుభసి

శ్రీతిసునస్కంజ సేవ

నీకులు రచియింతు సభ మనీషులు పొగడకా.

౧౫౩

౧౫౪. విను పేదఁ గూమికావస్తులు

గని నిగ్గునుడైననాడు కడవక క్రేవకా

మనుచుండి యూనిపతిగిరి

పని నేయగఁ భటుఁడు బేల బద్దనరెంద్రా.

౧౫౪

౧౫౫. భూసుమలభూషణుడను

భూసుతవిద్రముడ బద్దనరెంద్రా

స్థానికుడ లోనీకు ల

నూనోక్తి నొసర్తు సధికిసూత్తుపోశీక్. ౧౨౯  
 పరివారమువలకేటికి

నరనాథుడు నాకుఁ గూర్చు నావలదు నుమీ

నరనాథుకూర్చి కంటేను

పరివారముకూర్చి మేలు బద్దనరేంద్రా.

చీత సగువాండు వైరులు

కేతెలుగున వంగనేని హీనుం డగునా

యేతము సిడి దా వంగదె

పాతాళమునీరు తేను బద్దనరేంద్రా.

సతియును బతియును జెలిమియు

వితితముగా నవవదేని విదువంగవలయున్

సతి రంభయైనఁగానియుఁ

బతి యింద్రుం డైనఁ జెలిమి పొగిగిలైనన్.

ఏలినవాని నారభము నింతిని జీవధనంబు విద్యయున్

జేలంగఁ బుచ్చి మైదుటచి త్రిప్పటి నిత్యముఁ జూడకుండినన్

జోలంగ దీవె యట్ల తనుఁ బొందిన మానును బొందునట్ల య

ప్పాలనుఁ డైన నొండ్లకును బాల్పడు నన్ననగంధవారణా. ౧౩౩

ఒరుసతితోడిహుటమియు నుత్తముతోడిపిరోధమున్ మహా

నరపతితోడిహాస్యమును నాగముపై శయనించునిద్రయున్

గురుల నవజ్ఞగాఁ బలుకు నూరుని నెచ్చెలి నేయువారికి

స్మరణము శిఖిమే కలుగు మానగుణోన్నత బద్దభూపతి. ౧౩౪

సుతుకడకును దనకూర్చిన

సతికడకును పేలుకడకు సద్గురుండవన్

మతిమంతుల కేంజనదు మహిబద్ధవృషా.

౧౩౫

• క . సెలసెల కొక్కొక్కమీ త్రొ

త్తులు బ్రాతలు నగుట నవ్విధంబున గరవీ

శుల కిల నూత్నప్రియముగ

గొలుచుట ఛటులగును నీతి కొమరుగభీనా.

౧౩౬

• క . చాచాలిన చగ జీతం

దీచాలనిరాజు గొలుకు శేల రణమునాఁ

పోచాలక నిల్చిన యటు

పోచాలక తిగినాని చోతులె నృపతుల.

౧౩౭

• క . నరపతి చెడఁడే తప్పని

పరివారము గావువాని గాతకవిద్య

ద్వరకవిగాయన ర్త

పరివారములేనినాడు బద్దెనరేంద్రా.

౧౩౮

• క . తగఁ బ్రోచువాఁడె దైవము

తెగఁబలికినవాఁడె వెట్టి తిమిరుం డెనే

నెగఁ బెంచువాఁడె చుట్టము

నగముల నరులకు వివేచతురాననుఁడా.

౧౩౯

• ఊ . పట్టము లంచ ముంకువయు వైద్యము వేశ్యయుఁ బూటకూలియుఁ

కెట్టియు మెట్ట యున్నగతి చేగము భోగము పన్నిదంబుఁ బై

పుట్టములుం గివీంద్రుఁ డునుపుం గృషి నాడిన నాడికొలు చే

పట్టిన నబ్బుఁగాని బడిబాలిన నబ్బును బద్దెభూపతి.

౧౪౦

• క . ఓతి నవ్వు గనము దాఁచంగ

సతిశయముగఁ దనువు జాఁప నవ్విధి నవ్వుక

సూతు ముద్దాడంగ నవ్వుక

బతిం జూచిన జారకాంత బద్దనరేంద్రా. ౧౪౧

చ. కొలువంగ గొల్వంగ బతికి గోపము వచ్చిన గాణియాచిత్ర  
నిలువంగ నిల్వంగ బుణము నిష్కము వచ్చిన నక్కతనవో  
తిలువంగ తిల్వంగ నఖంకు వీగుయ బోయిన మానగాదగు  
గొలువును గాణయాచియును గూర్చిసభిత్వము గొబ్బుగొబ్బునక.

క. పదివేలనురలు గొల్వంగ  
బ్రదికెనునిద్రునకు నేల బాతెడుక్రిమిక  
మదిలోనిమరణభయమును

బ్రగుకానయు నొక్కదీట బద్దనరేంద్రా. ౧౪౩

చ. పురపరిగానివాని గడు వేసరు చుండెనువాని మాటలక  
పరనుండుగానివాని మతిచాలనివానిని లంచ మిచ్చినక  
బొరసెడువాని బోయిపెడ పొంది తెలుంగనివాని ధీరుడై  
పరంగనియట్టివానిం బనిం బంపిన గీడు వివేకభూషణా. ౧౪౪

ఉ. అక్కజమైన భాగ్యనిధియైన నరు డొకరుడు పుట్టితే  
నొక్కనినక వేవురు ప్రయోజకు లెదురు వాడు చిక్కిలే  
జిక్కుడు ర్యులో గణన జేయగ బెట్టిన లెక్కబెంపగా

జిక్కిన సున్న లాక్కతిని జేవ దొలంగి వివేకభూషణా. ౧౪౫

ఉ. మీరము నీరికై తనవిశేషగుణంబు నొసంగ నీయ నా  
నీకు ను బాలకై దమాననిష్ఠరకీల నింక నిండ నా  
నీరువియోగమైన పగనే దెగటార్చెవ నంచు బొగ నా

నీరు మరల్చిన నరలె నెయ్యము లిట్టిని రాజభూషణా. ౧౪౬

క. అనఘా విను మువ్వోగికి  
ధనముండెను క్రియొండె చగుచా వొండెక  
విభుము నిరువ్వోగికి మతి

ధనకీర్తులు లేవు చావు తప్పు బరయక. ౧౪౬

క. గో రంట హావినిక్లకు  
సీరంటినకలకు యేగ మీయనిదొరపక  
మూ రంటబడ్డబండ్లకు

బారంటనె తొలగి పొమ్మ బద్దనరేంద్రా). ౧౪౭

క. పతి యెఱుంగక చెప్పినమన  
వతివిషయంబుగను దోచు నదియెట్లున్నక  
సుతుఁ జంపఁ జూచుఁగామిని

పతిగలయం జేరువేళ బద్దనరేంద్రా). ౧౪౮

క. తనమనవి తానె చెప్పిన  
మనుజుని కం దేమిఫలము మహిలో వనజా  
నన తనకుచయులు తానే

పనిగొనె నంజేమి సుఖము బద్దనరేంద్రా). ౧౪౯

క. వేదముకంటె విద్య ~~మునవిద్యకంటె~~ ~~మునవిద్యకంటె~~ వసుక  
జాదులకంటెఁబూవులును జాన్నావికంటెను బుణ్యతీర్థముక  
జాదముకంటె బాదమును నుంకరికంటెను బాపకర్తముక

లే దనుకంటెఁ గట్టమును లేదు మహిం బరపక్షభైరవా. ౧౫౦

క. న్యాయము వాయుముక నృతినామ సమస్తముపాదు సజ్జనుక  
వాయుము నూరు పాదు కలభామిని వాయుము నిల్లు పాదులేజు  
బ్రాహ్మము యాత్మసంపదముఃబాయుము దేహముపాదు ధర్మముక  
వాయుము మూఁడులోకములు వా ద్దను నన్ననగంధవారణ. ౧౫౧

పై పద్యములలో ౧౪౪, ౧౪౫, ౧౪౬, పద్యములు బద్దెభూషా  
లునికృతిలోనివి గావని తోచుచున్నది.



అత్త కూచిప్రతిలోని పాఠభేదములు.

ప్రప్రథమమున నుండు సీసపద్యమునకుఁ దగ్గువాత.

శ. పరువడి నాంద్రభాష గల బద్దెననీతియు సంస్కృతంబుతోఁ  
బరగఁ బ్రతాపయద్రనరపాలునిచే రచియింపఁబడ్డయా  
నరవరునీతిసారము వినం జనువం గడుమంచి దంచు చె  
చ్చెగఁ గవి నీతిపద్యములు చేసె వినోదము బాలబోధకుఁ.

పద్యసంఖ్య-పాదము.

౧. ఈపద్య మొక్కప్రతిలోనే యున్నది.

౨. నీతు లెలమి.

౪-౨- ప్రజలబలిపెంచునది పెరిగి

౩-౨- కరవిలసనభూషణములు.

౮-౩- స్వాదము.

౯-౩- దివ్యముగా.

౯-౪- ద్భవ్యము సాధింప నొందుదీక్షలు గలవే.

౧౪-౧- మీగి యర వాలము.

౧౪-౩- మహత్త్వము చెయ్య బొంకు

\* ౧౩-౨-౩- పా త్రిఁ, యాజ్ఞాపా త్రిఁ జన దధి.

౧౮-౩- హదసు దొరకు నెడఁ

౧౯-౨- నీవి బోటు గఱపందగు

౧౯-౩- బోటుగుణంబులు చెప్పమండఁగా

౨౦-౩- జ్ఞానం బది గరదునకును

౨౧-౨- వానిఁ జెట్టఁగా వగవక

౨౨-౪- నరులెరువున నేలపోక

- ౨౪-౧- తన కెన్నాళ్ళుండియు
- ౨౫-౨- సక్తికు
- ౨౬-౩-౪- తినిచెఱుకు రతనినెయ్యరుఁ జనువారును బ్రజ నశంద్ర)
- \* చతురాననుడా
- \* ౩౦-౪- వదలమి మతి పతి కుదారవైరోచనుడా
- ౩౧-౩- ట్టారులం దన్ను నెఱుంగుట
- ౩౪-౪- నక్రియ యుక్తంబు
- ౩౬-౩-౪- తోడ తాపెనం బో రగునీతిమాగ్గ మిదిమానుట
- ౩౭-౨- రట్లుగా కథముతోడ
- ౩౭-౪- నవజ్ఞమై యెడరు సేయఁదగుకా
- ౩౯-౨- తమ్ములఁ దదాప్తు
- \* ౪౦-౧- క్రూరుఁ బ్రజ విడుచు నోడఁగ నేరడు ,
- ౪౩-౧- జగ మెఱుంగ నమ్మగ మన్నది కౌచమున నీగి మగటిమి  
నెఱుకా నన్నిటను నరులు నమ్మగ మన్నగ వరెఁ బతికి నిది  
యె మతిబద్ధస్యపా
- \* ౪౯-౩-౪- జంపుచు నుండిరేని య మ్మండల మేల నుండు
- ౫౨- ఈపద్య మీప్రతిలో లేదు.
- \* ౫౩-౪- పతి కేవ యగుకా
- ౫౪-౨- పతినలిగించినను దనకె భంగం బగు న ప్పతిమఠమె
- \* ౫౬-౪- కరణము రమణీయ మంద్రు గద బద్ధస్యపా
- ౫౭-౧- వివేకిని యట్టివశ్యరుండు
- ౫౭-౨- ప్పడరగునేది
- ౫౭-౪- హానంబు బ్రహ్మస్థితి
- ౫౮-౧- చిత్తముఁగూడరు తార, స్వీచ్ఛులె

౫౮-౨ నాథు వీ దొడలి పోవగ జూతురు పోవకుండినక రేమరు

౫౯-౧ చెంది యపాయ మెవ్వరికి నేయగనోపె శిష్యత్వనిర్గమం

\* ౫౯-౨ భూమి ప్రసిద్ధము

౬౦-౧ ఉటరేనికొల్వకుండిన

-౨- యుండెడుపతి బల్లలు లేకు మనియ భృత్యుల కొల  
గామికి

౬౧-౨ నేని వలను గరాసిచ్చేదము

౬౪-౧ గడిసరి

\* ౬౬-౧ తనలేమినాడు నరసిన

\* ౩- మనుచుండి

\* ౬౩-

౪. పనివినిన గొల్వవలయును

పని వినడే దమ్ముదానె పనిచిన వలయుకా

బనివినియు విననినరపతి

పనిచేయుధటుండు బేలు బద్దనరేంద్రా.

౧౨౮

౪. పని పెలువక వినవలయును

బని పెలివిన యంతనైన చొటింపజనుక

బనివిననివృత్తి గొల్పిన

మనుజుడు మనుజాధముండు మఱి బద్దనృపా.

౬౮-౩ దొరయును సోయుక వెలిగా నరపరులను గొల్చుటెల్ల

౭౦-౨ కొలిచిన కొలు వియ్యలేనికువలయపతులక

\* ౭౧-౧ నేరమి దొడరిన

\* ౭౨-౩ మననూతియటప్రజగా ననుచరుడట

౭౩-౧ దానగుణంబ యొందును

- ౨- నాగ మన్నేని యశంబు సత్యము  
 ౭౫-౧- శ్రీయగు టేల జొప్పడును జీవరు  
 ౭౮-౨- గలవిద్యలు తాఁ బలుకుల నె చూపుఁ గూరిమి కొలఁదులు  
 చెయ్యల నె చూపు  
 ౭౯-౩- పరత్ర కలఁచని వానికి  
 \* ౮౩-౧- తలమెడు స్రులందఱు  
 ౮౫-౩- డెందముగలుగదు గావున  
 ౮౭-౧- కరముచిత్రజ్ఞులచేగమి లారులూరిమెకుఁదమ్ముదామె  
 ౮౯-౩- బలమవసరంబు : ౫  
 ౯౦-౪- హారము గాకుండనిలచునాబద్ధవృషా. హారంబగుఁగాకబ్రహ  
 మనాసయుగలజే ( చెన్నపట్టణపుఁబ్రతి )  
 ౯౧-౪- పాయదు పెనురేమి. పాయునుసిరియొంక(చెన్నపట్టణపు)  
 ౯౨-౧- దగినభోగము వలయున యదిమేరదప్పి  
 ౯౩-౪- బొలియునుభూపకులకంద్రు  
 \* ౯౬-౨- శతుడ మూర్ఖుడు రవ్యసనియకావరుండు  
 ౯౭-౨- చపులకలకురు. చపులకడంగరు ( చెన్నపట్టణపుఁబ్రతి )  
 \* ౧౦౦-౨- యాసవడుచుండుజను డెవపడనిమనో వేసిన పడుఁగీడ్వ  
 డువేలనంగఁబడునిమమఁబడుక  
 ౧౦౧-౪- తద్దకురంగడి  
 \* ౧౦౪-౧- మాఁడభిమానియ  
 \* ౧౦౭-౨- దుఃఖవాసనమఱియ  
 ౧౦౯- ఈపతిలోలేదు

\* ౧౧౧-౨- పురుషకారగుణుల్ శ్రీప్రాపింప ( ౪ , ౩ )

౧౧౨- ఈపద్యమీప్రతిలోలేదు

౧౧౫-౧- దైవముచేతనువేల్పుమత్త్యచే

\* ౧౧౫-౩- సతినాధుభక్తిచే

\* ౧౧౭-౨- క్షులభామయచుట్టముబొంకకీడు

\* ౧౧౮-౧- చెడ్డయెడ

౧౧౮-౩- నెఱితనపెంపెఱింగి

౧౧౮-౪- కోటిజన్మముల

౧౧౯-

ఈ. నేడుపుకంటె వింత మఱి నేతివిచారముకంటె బుద్ధి యా  
చారముకంటె బాపనము సత్యముకంటె మహావ్రతంబు సా  
పారముకంటె మాయ గుణిసుగతికంటె సుఖంబు దుష్టుకిం  
జేరుటకంటె నెగ్గు మఱి జెప్పగ నెద్ది ధరాతలంబునక.

౧౨౦- ఈపద్యమీప్రతిలోలేదు

౧౨౧- శ్రీవిభుడైనబద్దెనృపుచేసిననిర్మలనీతి

\* ౧౨౨-౨- నీతియెసునీతిపరమాధకము

పై సంఖ్యలకుం బూర్వ ముంచబడిన నక్షత్రసంజ్ఞ యీప్రతిలోనిపాత  
ము దక్కినపాతములకంటె మేలని సూచించునది.



పోలిపద్యములు.

### భోజరాజపిఠూచగము.

క. తన నగరిలోన నంచుక

యును భాండాగారమనుచునునికి దగదు రా

జురకు బ్రజలైభండారం

బని యేమట కరయవలయు ననిశమువారికా.

||౬||

క. న్యాయపుట తలపూవులు

గోయుట నట లెస్స తగదు కువలయుపతి క

న్యాయ మది నూచు వొడిచినఁ

గాయలు పెను గోయునట్టి కరికి దలంపకా

||౩||౪||

శ్లో. భూరమణుడు పేదైనను

ధారుని నెచ్చోటఁ దగదు ద్రవ్యము వెదకకా

వాగాని పట్టిపోయిన

నీ రొండొకదెస ఘటించ నేరంగనగునే.

క. సమయముల రంతు పరివా

రమునుట్లు నియోగిజనులరాయిడి నర్తము

చ్చిమి గ్రేనికారయన్యాయ

యములేకుండంగఁ బ్రజల నరయంగవలయుకా.

||౩||౫||

క. కొండియములె విన్నపములు

దండుప యథార్థనంబు కరుణలె భృశ్యు

మండుచు నునికియ లావుగ

నుండెడుభూవిధుడు ప్రజకు నుత్పాత మిలకా.

||౬||౫||

✓ క. పలచేయును దాచేయును

బొలుపుగ రత్నంబు గాజుపూసయు సరిగాఁ  
దలఁచునృపునొద్ద నుండినఁ  
జాలుకన యగుఁ దప్ప దంతపూరుం దైనఁ.

||౯||

✓ క. స్థిరమతి నెప్పుడు నిజమం

పీఠమున దౌవారమునను బెల్లమిగా ను  
గరమునను గ్రమ్మున నే  
నరుఁ డుండు నతండు ప్రియుండు నరనాథునకుఁ.

||౧౦||

✓ క. ఏజనుల కాజ్ఞ సాలని

రాజును రాజేంద్రునాజ్ఞ ప్రకటింపనియా  
రాజునకు గోడ వ్రాసిన  
రాజునకుఁ భేద మేమి ప్రాజ్ఞున కరయఁ.

||౧౧||

క. ఏ నితనికి మాన్యుడ నని

భూనాథునికరుణ నమ్మి పొంగి భటుండు నే  
వానియతి వదలు టొప్పదు  
నానాటికిఁ గ్రొత్తమన్ననలు నృపతులకుఁ.

||౧౨||

క. ప్రవిమలవిక్రమపరుఁ డగు

నవనీశ్వరునంకతలమునందు రిపుశ్రీ  
దవిలి కుటుంబినిపోలిక

నవిరళమై యుండు నెపుడు సంచితమహిమఁ.

✓ క. అరివధకుం దగునంతకు

ధరఃశిశుం డోర్వవలయుం దక్కువయైనఁ

నరుఁ డాట దయ్య నుండఁడె

హరి గొల్లొడ్డి డనంగఁబడఁడె యను వగుదాచక.

॥౧౩౧॥

ము దా) మా త్యము .

క . జనపతి యాత్మాయత్తుండు

నొనరఁ బరాయ త్తపతియు సుభయాయత్తుం

డును గలరు వీరిలోపలఁ

దనరుపరాయత్తుఁ డధమతామసుఁ డరయక.

॥౧౩౨॥

క . ధనధాన్యవాహనములెడఁ

జన వీఁదగుఁ గాని యెట్టిచనవి నైనక

వనితలయెడ భూప్రజయెడఁ

జనువిచ్చుట బుద్ధిగాదు జనపాలునకుక.

॥౧౩౩॥

క . ఎవ్వనిప్రసాదమున నుఖ

మెవ్వనికిం గలిగియుండు నెల్లప్పుడుఁదా

నవ్విభునికొఱకు మృతుఁ డగు

తెవ్విధమునఁ బుణ్యలోకహితము దలంపక.

॥౧౩౪॥

✓ గీ . దండనీతి లేక తక్కినవిద్యలు

గలిగినేని లేనిగతిన వొందు

రాజు దండనీతిరతుఁ డైనదక్కిన

విద్య లెల్ల నతని వెదకిపొందు.

గీ . ఆప్తసమ్మతముగ నఖిలకార్యంబులు

సేయువారి కెపుడు చేటు లేదు

ఆప్తుగా నెఱుంగ కాడినమంత్రభే

దనము నొంద కేల తక్కునేర్పు.

॥౧౩౫॥



౬. కనుకను దుష్టవేదన మొగిం గొను టెంతయు దుష్కరంబుగా  
కనుమనీతికోవిదుల కారయ నెందు నసాధ్య మొందునే  
యనుమును నీరుగాఁ గరఁగలే మదకుంజరమ స్తకంబునం

దోనర మదంబు వెట్టెరె సమున్నతవృత్తి నుపాయసంపదక. ||౧౮||

౭. పెద్దయైనయినుపముద్దం దా నొకలేత

తివనైన నెట్లు త్రెంపనేర్పు  
నట్లుమైన నదియు నతిశితధారచే

ద్రెంపనోవు నెంతదృఢమునైన.

||౧౯||

౮. సన్నపువానివిచారిము

సన్నపుఁబనులందుఁగాక చతురంబగునే

మొ న్నెన్నఁడైన విందుమె

చెన్నుగఁ జల మూఁది రణమునేసినవారిక.

||౨౦||

౯. మునుకొని దేశకాలబలముం దగ డైవబలంబు గల్గఁగా

మొనసి విశేషమూలబలముక నిజబాహుబలంబు నచ్చి పై

చని కిపులక జయింతు రని శత్రుల కిన్నియుఁ గల్గియున్నచో

జెనయన దానమానములజేసి జయింతురు నీతికోవిదుల్. ||౨౧||

నీతిసారము.

౧౦. అజ్ఞ లేనివృత్తుడు సరయఁ జిత్తరువులూ

నున్నరాజుఁ జూడ నొక్కరూప

యానఁ దోయును సుతునినై నను దండింప

కున్న రాజ్య మేల నుండుఁ జెడవ.

||౨౨||

౧౧. దండము లేకున్ననుఁ బ్రజ

తొండొరువుల నాశ్రమింతు రుచితస్థితిమై

నుండవు వీధాశ్రమములు

చుండింపనిభూమిపతికి ధర యేర్పడునే

॥౪౯॥

క . జనపతి పద్మన్యసిగతిఁ

దనభూప్రజఁ బోవవలయుఁ దగఁ బోవఁడయేఁ

దరుఁ బాసి పోవు నాశ్రమజ

ఘననీరసనరసిఁ బాయుభుగములధంగిఁ.

॥౪౯॥

క . ఆపదలఁజెందుప్రజలను

భూపతి మొద లిచ్చి మగుడఁ బోవఁగఁజనుఁ దాఁ

జేపట్టి విడువవలవదు

✓ భూపతికిఁ గుటుంబ మనఁగ భూమియ కాదే.

॥౫౦॥

క . కీడు సేయువానికిని మేలుసేయుటఁ

మానులగుణముగాక జనుల నెల్లఁ

బోయివాడు కల్లరుల నాజ్ఞ వెట్టుట

యాగపశువిధంబునట్లకాదే.

॥౫౧॥

గీ . ఎంత వాచలియున్న నేరండములు జీలు

గులును దాట్యత్యములను నగునె

యితరు లెందఁజైన నేలిక కధిమలై

చేయువసులు పూని చేయఁగలరె.

॥౫౨॥

క . జూదమును బన్నిదంబును

వాదును బతితోడఁ జేడవలవదు కడుఁబో

రాదయ్యెనేని భ్రమ్యులు

భేదము గారుండు గలుపు పెరువఁగవలయుకొ.

॥౫౩॥

క . ధనమును బ్రాతశ్చాయయు

వనితాజనయాననంబు మఱినయన్నం

బును గడుమూర్ఖ స్నేహం

బును నిల నివి యల్పకాలభోగ్యము లరయన్.

క. దూరము వ్యవసాయకులకు

భారంబు సమర్థులకును భానురవిద్యా

పారగులకును విదేశము

చైరము ప్రియవాదులకును వసుమతిఁ గలదే.

॥౧౦౧॥

గీ. విమతులౌ వెటింగి వెఱపేది తొడరుట

మిడుత లగ్నిమీఁదఁ బడినయట్లు

తోడులేక యధికుఁ దొడరుట యంబుధిఁ

గలము లేక యీఁదఁ గడగినట్లు

॥౧౦౨॥

ఉ. కొండఱి మేలమాడుటలుఁ గొందఱి వావులుదేర్చి పిల్చుటలో

కొందఱి ముద్దుసేయుటయుఁ గొందఱి నెయ్యపుఁజూపు నూచుటలో,

కొందఱి నాత్మభావమునఁ గొందఱి మన్నన భృత్యులందు ని

ట్లందఱి నన్నిభంగుల నృపాగ్రణి వశ్యులఁ జేయఁగాఁదగున్.

ప్రాచీనకామండకము.

ఉ. కీతము గోరి విన్నపము చేసిన లేచి తొలంగిపోవు న

త్యాతతవృత్తి నొండువల నడ్డముసేయుచు నిల్లువెళ్ల ను

దీప్తిఁ దొరంగనేడు సమదొంచిన దోషము లెన్ను నెన్ని య

జ్జీతము మాన్పు మాన్చి మఱిచేరుట చెట్టగఁ జేయు నెమ్మెయిన్. ॥౧౦౩॥

ప్రాచీనపంచరత్నం.

గీ. పరులవలనఁ గాసిపడుముడఁ దనప్రజఁ

బూని యరసి పోవలేనిరాజు

రాజు గాఁడు వాఁడురాజుమామన

బగతిం బుట్టివట్టిజముఁడు గాని.

||31||

చ . బలియుఁడు నీతిచూర్గపరిపాలుఁడు భూపతి గాక యుండియుఁ

దలపఁగఁ గర్ణధారరహితం బగునావయుఁబోలె నుండు న

య్యలఁ బ్రజ గాన నట్టిగర్జిణికుండు పెన్నది భిన్నమైన య

క్రమమునుబోలె వేగి మె తగ్గ విడువఁడు సెన్నిభంగులకొ.

క . విను గోపాలునిక్రియ కా

పసుధీనువుచేత విత్త ముచుద్ధరింపు

గొనవలయు నిత్య మొయ్యె

య్యన ధంతోపాదికముల నఁనీకునకుకొ.

||౪౫|| ౬||

క . సమబలుఁడును మర్జ్జుఁడు

సమరాజ్యసమన్వితండు సప్తశోద్యముఁడుకొ

సమధనుఁ డైనబటు బతి

సమయింపఁడేని తాన సమయు నతనిచేకొ.

చ . అతిమి రణంబునం బడినయాతని సంతతిఁ బోషఁడేని చే

కుటునట జీవితంబు గొని ఘోరరణంబున నోడివచ్చినకొ

బలపకయుండెనేని జనపాలుని దిక్కున నంతపెక్కుయుకొ

క . వెఱువును జెడ్డ పాణియును వెఱువె యీ ననిలోన నేవకుకొ ||౪౭||

క . మానుగఁ బతి పనిచినఁ దమ

చే నది గాదనక వేగఁ జేకొని యనలా

దై నఁ బొరనలయు నంబుధి

యైనను నీచపావలయు నగ్గిన భృక్యుకొ.

||౬౭|| ౭||

క. వల్ల కాట నిశినవానికె జెప్పితి  
వారు గిలరె యెంతవారికైన  
నట్ల పెట్టలేనియవనిపాటనొద్ద  
బట్టియుండక్షరపుడు పరిజనములు

॥౬౫॥

క. శ్రీయుతు లగునరనాథులు  
జాయక నేవింప కంఠపాపాత్ములకు  
వేరొల తిరియుచేతయ  
పొయ్యిత్తులు సుమ్మ పరికింపంగ.

॥౬౬॥

క. బలుగొలుడు వోరె నెండకు  
జలికిని వానకును నోర్చి జనపతి నెన్వం  
డలనడం గొలుచును వానికి  
వలనొప్పంగ పరులు దాన వచ్చి ఘటించుకా.

॥౬౭॥

క. పొనంగిన నేవకు నెఱుంగని  
వను శత్రులు దె.తవొడ్డవాండైన నొగిక  
గునుచు నలగెనెనను  
వెచ్చ జల్లిను పోచినట్ల విడువంగవలయుకా.

॥౬౮॥౭౦॥

క. నేచ యెఱుంగనిరాజును  
నేవింపకు బుగులు గాక నేవించిన ద  
వేసెద యది చచ్చటం దెట్టిన  
య విచ్చుచోరె వ్యూమై చెడిపోవుకా.

॥౭౦॥

క. జువలకి నేను మాన్యుండ  
నని యెప్పుడు పోవాలనుదు మాత్రుడు లోకం

బురుగు బొంబాయిలు చెప్పడే

విసుము క న్నిండుములు లేనివృక్షముల బోలుకొ.

॥౧౩౬॥

చ. అమలమలార్పవై న నరుఁ డాటలిదేశము నేగియుండ్ సృడే

తముచన పోలే నొప్పి మునుకాతనఖంబులక క్రియై యర

ణ్యములకు నేగినం దివిరి యచ్చట సింహము కుంభికుంభముం

నను తినుఁగార యాఁకొనినచక్కటిఁ బూరికి నజ్ఞుసాంచునే.

క. బలమును గుణమును శీలము

జలమును సత్త్వంబు సాహసంబును ధృతియుం

గల్గిన ప్రభుఁడని నవనీ

ధృతిలోమలఁ దృణము గాఁగఁ దలఁతురు మనుజుల్.

పురుషార్థసారము.

క. భూతలపతి విత్తతాజ్ఞా

జ్యోతిఁ బ్రవర్తింపకున్న నూర్వాగ్నిశః

క. జ్యోతులు వెలుగవు గాన వి

చే నమంబొంది సృష్టి చీటి గాడే

క. సతతనుఖానుభవములు

సతతయనిధవములు నృపతియాశ్రయజననం

ప్రతికృత లేవె ధరణి

క. పతికాజ్ఞయ గాక రాజ్యఫలము దలంపక.

॥౧౩౭॥

క. పసరము పసరము పులి పులి

విసరహసంభవునిదృష్టిపెం పెంత మహిం

బసరముఁ గాలి చేయుం బులికొ

బసరముగాఁ జేయు న్నకలిబల మది గాడే.

క. అజమైన నీచ మా మగు భూ

భూజమన్నన గలుగునట్టిపురుషుం డరయకా

అజ మగు సే హంబును భూ

భూజమన్నన లేనియట్టిపురుషుండు చలపకా.

ఉ. రాజు నిజప్రజానమభిరక్షణ మెప్పుడు సేయ భూజనుల్

రాజున కర్థవ్యుద్ధియు ధరం బహుభంగులఁ గూర్చు రిందులూ

రా జభివృద్ధివంఁటె జనగక్షయ యుత్తమ మెందు భూజనుల్

రాజనురక్ష లేక చెడి రా జభివృద్ధి యొనర్పనేర్తురే.

॥౪॥

క. చాలఁ బ్రజఁ బోవకయె యరి

గోలాను బాఁడి తప్పికొనుచుండెనుభూ

సాలసుండు కుప్పఁ జి చ్చిడి

ప్రేలలు వెదకికొనితి నెడుబేల తలంపకా,

॥౪౬॥

క. ప్రజఁ జెఱచి కూడఁడెట్టిన

నిడుధన మది పలయు వ్యయము నిచ్చులఁ జేయకా

ప్రజయును ధనమును బొలిసిన

భూజబలమున నిలువఁచలమె భూపతికెయకా.

॥౪౭॥

క. గరులను గులవృద్ధుల భూ

సరుల ననాధలను బుధులఁ జూట్టుబుల నా

తరులను దీనులఁ గరునా

కరుడై రక్షింపవలయుఁ బార్థివుఁ డెట్టికా.

॥౪౮॥

క. పువమిపతు లర్థ లగ్ధం

బడిగిన నరిన్మపులు కయ్య మడిగినఁ గడుగీ

ద్వడి భయభీతులు శరణ

బడిగిన నిచ్చుటయె గర్హ మనిరి మునీయగ్రి.

||౧౯||

౪౯. జనలక్ష్మికిన్ద్రులక్ష్మికి

ననుపమశ్రీగుగర్ని లక్ష్మి కార్తయ మూలం

బన యార్తరత్నమటవ

జననాధుడు సేయవలయు సతతము ప్రీతికా.

౫౦. పుడమిపతిచేత జీతము

కుడిచినబుణ మెల్ల నీగికోన దనయంతకా

జెడ నున్నప్రాణ మనిలో

విడునక పోనాడుగట్టుండు వేదురు గాఁడే.

||౧౯||

౫౧. నుతులకుఁ దలప్రాపుగ భూ

పతిబుణమున బోయి తెవులుపడిచచ్చి యథో

గతిఁ దొరగుకంటెభటునకు

శశమఖపురిఁ జూఱిగొనుట చా వని నరుడే.

౫౨. పతి కీ డైనను భృత్యుండు

పతిహితుఁడై యుండవలయు బ్రతుకగరా కా

పతిఁ బాసి చనిన వేటొక

పతియైనను బోయి దొంటిపతిహితుఁ డనుచుకా.

||౧౯||

౫౩. పుంకుల జెట్టినంబులకుఁ బ్రాప్త మెఱుంగమి కెంతవస్సినకా

దలఁపమి కిచ్చి తప్పట కురారపుచ్చతికి శార్దూల భ

క్తులగు మనంబులొనఁ బరితోషము వొందక యున్ని కా

త్తులొ నలసి పరిత్యజింతు రెడకా నెడ నేలినవానిసేవకుల్ .||౨౦||

౫౪. గడి నున్నపృథ్వీబలతో



నొడలు రియండునది గాని యోహానానికొ

గనుభూమి లెచ్చి యేదిన

జేమం గాను బొరుగునింటి బిచ్చికిన క్రియకొ.

✓ క. ఖలు నొంగిం బంపనియె సా

భులు బుచ్చనం బుచ్చినట్లు దొరకొనినను గో

లన్నీం బంపననికి చాలని

చుచున గోననితి వేతి చంపంగ నేలా.

✓ ఉ. వడ్డికి నీం గొనంబగదు వాదమునేయంగలేదు మంపనకొ

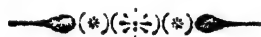
వెడ్డుచితంబు గాను పరువేడినయట్లు ధనంబు నెప్పుడుకొ

కొట్టుగ ని వ్వునందగదు దోషము లెన్నుట నీతి గాదు వె

లెడ్డనం గొండెముల్ చినుట లెగ్గు నేమను కొరనేనియుకొరెం॥

ఈపగ్గములకడ నుండు సంఖ్యలు బద్దెననీతిలోనిపద్య

సంఖ్యలకు బోలికచాయ చూపును.



ల ఘన లీల .

దీనిలోని సంఖ్య మూలములోని పద్య సంఖ్య: యెప్పుడు.

౧. ప్రోవ = ప్రాశంస. కావ్యకమలాసము = కవిబ్రహ్మ.
౨. బద్ధవ యనియే యెకారమధ్యముగానే ప్రకులలో నెల్లఁ గలవు.
౩. పెప్పువ = అధిక్యము.
౪. ప్రోవు = రక్షణము.
౫. పురంధ్ర = ఇకారాంతము గలదు.
౬. ఒప్పు = అందము.
౭. పెరివలికి = ప్రబవనరాగము సంపాదించనిరాజునకు.
౮. ఒకు = దుష్టనిగ్రహశిష్టపాలనము నేయవలయుట.
౯. పొత్తీజను = తొట్టిజనుల బుచ్చియగుభవించుట.
౧౦. అలపు = ద్రవ్యప్రసాది.

అలపు = వాస్తవ్యప్రసాది. ఇసుకలు = నీదులు.

౧౧. పడు = పడుచునుండి మునుపల నెనకటి.
౧౨. నీని = దానము, పోలు = పోలుట, పోటు = పొడుచుట.
౧౩. పోలిది = దానము.
౧౪. గురువు = విద్యకుపెద్దవాడు, దానము = ముటుపని.
౧౫. పొరువు = పొరుగుననున్నది.
౧౬. అగ్రంధ్రము = పాత్రాధికారములను బట్టి.
౧౭. మునుపు = మునుపటి.
౧౮. ఇప్పు = అశీష్టము.
౧౯. పొరువు = పొరుగు, పొరువులు = మునుపటి పొరువులు.

32. పురులు = ద్రవ్యము "పురుడు ౧.౬౦ డిచ్చ నని తన పురులెఱుంగ  
గక పిల్లు మేముం బుడుకక తానుం బురుల పొడి కట్టి మెఱయు  
చు బురు లీకయ తక్కిపోయెం బురినమ్మిక్రియకొ", కుమా.ఆ-౮.

3౯. దాత్రము = కొడవలి

౪౫. రోయక = వెదకక, కాపున పొలియించు = కాంపునే కట్టిపఱచు.

౪౭ వారివారి = వారిబంధువుల, వేటులేని = అనాథు లగు.

౪౯ కొండికమీను = చేపపిల్ల. ప్రేకము = భారము.

పోల్చిచూడుడు. " స్రజ్జాదండగరాభావే మాత్స్యగ్ని న్యాయం  
శ్రీయం త్యనూః | గ్రస్యతేంతతఃప్రదుష్టేన విబలాహి బలీయసా,,

అని జనసేనునియాదిపురాణము. ౧౬ - ౫౨

౫3. క్రచ్చ = నీచుడు

౫౪. ఆలిగి = కోపించి.

౫౭ మల్లకుడు = మల్లండు

౬౮. ఉలుపు = త్రేమము

౬3. లేజము = పరాక్రమము

౬౪ గడు = కఠినమైన. పక్షపు = పొందుట

౬౯. పరత్ర = పరలోకసుఖము

౭౦. కెలసము = పరి

౭౨. అనవస్థితుడు = గృహస్థులైనవాడు

౭౫. శ్రీయగుట ఏల చొప్పుడు. పాయును = లక్ష్మీ పదవిపోగా,

౭౮. కూడుములు = కలహము.

౬౨. అనవస్థితుఁడు = చంచలచిత్తుఁడు “ రూప మారోగ్య మైశ్వర్య మిష్టబంధుస్నేహగమః ప్రియాంగనారతి శ్చేతి సర్వ మ ప్యనవస్థితం ,, అని యాదిపురాణము - ౮ - ౫౫ .

౬౩. పరత్ర = పరలోకసుఖము.

౬౪. దొర = రాజు.

౬౫. కరిసనము = మైరుజేట్టుట

౬౬. తలకడవై = తలవంగునట్లుభారమై. తలమెద్రుక లనుపాతము  
• మేలు

౬౭. పంద = పిఠికి, లోభి

౬౮. ఒరులయొకమెను = ఇతరులయైశ్వర్యమునను. ఒడమె యని పా  
తాంతరము. పురులు = ద్రవ్యము. అన్యులద్రవ్యవిషయమున నె  
ల్లరుం దానశీలమునేర్పట కుచితజ్ఞులు, తమద్రవ్యవిషయమున నె  
తరులు యాచించిరేని యాశీలము ననుష్ఠింప రనుట

౬౯. సెట్టము = సౌందర్యాభిమానము , రోత.

౭౦. ఎగచి = లేచిపైపడి

౭౧. ఒడిచిన = మించినయెడల, దలము = విశ్వర్యము

౭౨. చేతం గలపురులు = చేతిలో నున్నయర్థము , జేహసాభాగ్య  
మును.

౭౩. పైరణ = ఓర్పు.

౭౪. చెడితి మని పగవ జనునె, చెడ మని వీగగగం జనునె అని  
యన్వయము.

౭౫. పిసిడి = లోభి, వేదులు = వెట్టి, ఛాందసుఁడు = కేవలవేదా  
భ్యాసజనుఁడు

F. వలను = నేర్పు “ వలను గలదేని రూపేల వలను గలి  
రూపు గలదేని వల నేల్గుమా.ఆ.౮. కభావరు = ప్రేమిం  
రు. “కలుచుటదోషమే మగలు గల్పక యాండురు దొల్లి యా  
డురం గలుతురె తక్కులేక నినుం గల్పుట నేరమిగాఁ దలంచి  
కుమా-ఆ.౮. “కర మర్థి నినుం జూచి కనుకలిం గలిచి  
పడఁతులకల్పు నిష్ఫలము గాఁగ“కుమా.ఆ-౮.  
“ కలువక వలవక తమలో“కేయూ.ఆ.౩.

FF కూర్పమి = ప్రేమింపకుండుట. “ ఓలము లేదు కూర్పు నే  
యూఱిడి యుండితిం గూర్చియెల్ల నేఁ డాలము నేసి నన్నుఁ  
డయాకులఁ బెట్టి మన్మథియుండు,, కుమా. ఆ.౧౦

FF. ఒప్పు = సౌందర్యము

౧౦౧.కుటుంగట = సమీపము

౧౦౨వగచెడు = ఆలోచించెడు “ వగవ మనుష్యమాత్రమునవానికి ,  
దశ . ఆ .

౧౦౪.అభిమానియె = స్వాభిమానము గలవాఁడు. పల్కునివాఁడు =  
దూషింపనివాఁడు

౧౦౫.ప్రాణము = ప్రియతమము “ వీణాగానము వెన్నెలలేట రా  
మీఱుగా రమణులయాట ప్రాణ మైనపినబ్రాహ్మణువీట జాణు  
మెత్తురు జాఁజఱిపాట ,, సోమునివనితలిలాసము.

౧౦౬.దుఃఖవాసన = వాసనాబలమువలనఁ గలిగినదుఃఖము

౧౧౨.దీనిచాయఁ గలజీద్యము సుమతిశతకములోఁ గలదు

౧౧౫.నూనృతి = సత్యవంతుఁడు , నాథుభక్తి = పెనిమిటియందుభక్తి

౧౧౮.అఱిమఱి లేక చెడ్డయెడ = నిస్సందేహముగాఁ జెడినప్పుడు.

అటమఅశబ్దమున కేప్రాపుమ లేక యని తోచుచున్నది. పూ  
ర్వకషీప్రయోగంబులు మృగ్యంబులు.

౧౧౯. మైమఱువు = కవచము.

౧౨౦. కరిసనము = పైరుపెట్టుట, తిరిసిన = భిక్షమెత్తినను

౧౨౧. ఇందీవరగర్భుడు = విష్ణువు

౧౨౨. భద్రవాక్యముల్ = భద్రభూపతివాక్యము లని ధ్వని

౧౨౩. మాలకరి = పూలతోటవాడు

౧౨౪. ఈపద్యము సేవకపద్ధతికి మొదటఁ గొన్నిప్రతులలోఁ గలవు.

౧౨౫. ఇది లోకనీతిపద్ధతికి మొదట నున్నది

౧౩౩. ఆరభము = మొలకపైరు

౧౪౦. వట్టము = వడ్డి, బడిబాళి = తేరకు ?

౧౪౨. కాణయాచి = చిరకాలవాసస్థలము

౧౫౧. పురవిద్విషుడు = శివుడు. మురవిద్విషుడు డనుపాతము మేలు.



# అశుద్ధసూచిక.

పుట-పక్షి	అశుద్ధము	శుద్ధము
౧-౧౦	దళనోప	దళనోప
౨-౫	వ్రోపు	వోపు
౩-౪	గుణ కలిగి చెఱుపఁక	గుణ మలిగి చెఱుపఁక
౩-౧౭	పొత్తి	పొత్తిఁ
౩-౧౮	పొత్తున	ఁబొత్తిఁ
౭-౨	వదలని	వదలమి
౧౩-౮	నొడుపుల	నుడువుల
౧౫-౮	శ్రీయగుఁడెల్ల	శ్రీయగు టేల
౧౫-౯	పాయఁడు	బాయుడు
౧౮-౧	సెగ్గము	సెగ్గము
౧౮-౪	లెగసి	లెగచి
౧౯-౫	పిసిని	పిసిఁడి
౧౯-౬	పామరవ్యసని	మూర్ఖ దుర్వ్యసని
౨౦-౧౫	యభిచూనమె	యభిమానియె
౨౧-౧	కాలముం	కాలముల్
౨౧-౪	శక్యమే	శక్యఁడే
౨౧-౬	వారణ మ	వాసన య
౨౨-౧౬	నూన్మతుచే	నూన్మతిచే
౨౨-౧౭	సాధుశక్తిచే	సాధుభక్తిచే
౨౩-౫	చేడెయెడ	చెడ్డయెడ
౨౪-౧	భద్రవ్యాముల్	భద్ర వాక్యముల్
౨౯-౧౪	పురపద్విషుసువేటకంటె	మురవిద్విషుకంటెను వేట
౨౯-౧౯	పాడులరు	పాడులే

## విస్తృతవృత్తం.

ఈ పేటనతిమనోహరములైన ప్రాచీనకావ్యములును ద్విపదములును నన్నయశిష్యాదులకుఁబూర్వులు పెక్కుకవులు కావ్యరత్నములువాసి యుండుట తెలియుచున్నది. వీనినిమంచికాగితములపై మాశక్తి ననుసరించి శుభప్రతులుగా నివృత్తస్తంభములగు ప్రాచీనపదములకథమును ప్రవిడకర్ణాటాదిభాషలలో వానికింబ్రయోగములును నితరకవిభావములలో సాదృశ్యముగలదేనినుదాహరణములును గూర్చి ముద్రించుచున్నారము.

- 1 క్రీడాభిరామ మనువీధినాటకము వెల ౦-౫-౦
- 2 కుమారసంభవము - టెంకి శాదిత్యుండనుసూర్యవంశరాజుచే బ్ర.ప్ర.శీతము. ప్రథమభాగము - ౭ ఆశ్వాసములు. ౧-౦-౦
- 3 సీతాస్త్రీముక్తావళి-భద్రభూపాలవిరచితము ౦-౫-౦
- 4 పరతత్త్వసాయనము-ఫణిభట్టప్ర.శీతము అచ్చులోనున్నది.
- 5 ఉదయనోదయము-సూరనవిరచితము.

పైచెప్పఁబడినకావ్యములలోఁగుమారసంభవము చాలమేలైనది. ఆధ్రుభాషలో నపూర్వపదములుకొరువారును గవితారసమిట్టివని యెఱుంగఁగోరువారును సంకీర్ణములుగాక శుద్ధాలంకారములకు లక్ష్యములు వెదకువారును ధ్వనివ్యంగ్యలక్ష్యములను నన్నయభట్టారకునకుఁబూర్వకాలపు వ్యాకరణలక్ష్యముల నన్వేషించువారును , జాతీయములైనప్రయోగములు రోయువారును జిత్రకారులును , దీనినిజదివి తీరవలయును.

పైగ్రంథములుకొరువారు చెన్నపట్టణము నారాయణమొదలివీధిలో

82 నెంబరుగలగృహములో మ-రా-రా-క్రీగణ్ణా-పార్థసారధి

శెట్టిగారివేరటఁగాని వనపర్తిసుప్తానమునకుఁగాని

వాసి తెప్పించుకొనవచ్చును .











